

AZ EMIGRÁCIÓS HUNGARISTA MOZGALOM ÉS AZ 1956-OS FORRADALOM

KERESZTES CSABA

THE HUNGARIST MOVEMENT IN EMIGRATION AND THE 1956 HUNGARIAN REVOLUTION

The extreme right political forces, which had escaped to Western Europe after World War II, reorganised themselves some years later as a movement. They constantly prepared for the comeback, to win back political authority in Hungary. The perfect opportunity seemed to have come with the Hungarian Revolution of 1956. They let the occasion slip, however, without any effective intervention in the course of events. Thereafter, they merely focussed on influencing those who had fled from Hungary, and on propagating the ideology.

Keywords: Hungarist Movement, extreme right political forces, emigration, Hungarian Revolution, 1956

Magyarország 20. századi történelmét jelentősen meghatározta az országból, illetve a magyarok által lakott területekről, elsősorban politikai okokból történő távozás, a más országba történő, kényszerű kivándorlás. Az emigrációkutatásnak egyre több eredménye született az utóbbi időszakban, főleg a különféle országoknak a menekültkérdésre adott intézkedéseit sikerült feldolgozni, azonban a teljes kép megismerésétől még messze állunk.

Az emigráció egy jelentős része szélsőjobboldali meggyőződésű személyekből állt.¹ A nyilasok, hungaristák és más, szélsőjobboldali politikusként minősülők döntő többsége 1945-ben, a második világháború végén menekült ki a szovjet csapatok elől az országból, kisebb részük az 1956-os forradalom után lépte át a nyugati határt. Az 1956-os eseményekkel kapcsolatban sem maradtak közömbösek.

A Kádár-rendszer propagandája a kezdetektől nagy részben a szélsőjobboldali (szó szerint: fasiszta, nyilas) elemek zavargásának, ellenforradalmi tevékenységének nyilvánította az októberi–novemberi történéseket.² Ezen belül is többször előkerült az a vád, mely szerint külföldről visszajövő szélsőségesek kapcsolódtak be a harcokba.³

Keresztes Csaba, főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára.

¹ Nyári Gábor: A '45-ös emigráció első éve. *Korunk* 32 (2021) 3. sz. 62–69.

² Máthé Áron: Kommunista propaganda 1956-ról: a fasiszmus vádja. *Valóság* 55 (2012) 1. sz. 44–55.

³ Egyik első megjelenése: *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben*. I–IV. [Bp., 1957.] I. 6. Még 1987-ben is fenntartották e vádak. Gyurkó László: 1956. Bp., 1987. 107., 343. E vádak valóság alapját, a forradalmi eseményekben részt vevők politikai meggyőződését jelen tanulmányomban nem vizsgálom.

Az emigrációban élő szélsőjobboldaliak nem voltak egységesek, sem gondolkodásmódjukban, sem pedig szervezeteikben. Jelen tanulmány az egyik, szélsőjobboldali eszmeiséget képviselő csoportjuknak – az úgynevezett Hungarista Mozgalomnak – az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eseményeire adott reakcióit vizsgálja.

A tanulmány tematikus fejezeteiben a nevezett mozgalom vezetőségének és tagságának az 1956-os eseményekbe való bekapcsolódási kísérleteit, illetve a forradalom után kimenekültek segélyezését és ezzel együtt a politikai meggyőzősükre tett erőfeszítéseit foglaltam össze, valamint az informatívabb levelek személyes megnyilvánulásából, véleményeiből dolgoztam fel a korszakot és e politikai csoportosulást jellemző szövegrészeket.

Az itt olvasható adatok, idézetek és szövegrészek többsége a magát Hungarista Mozgalomnak nevező emigráns politikai csoportosulás kiadványaiból és fennmaradt irataiból származik. Az iratok – többnyire levelezések – magántulajdonban vannak, azokba betekinthettem, azonban a fellelhetőségi hely megadására nem kaptam felhatalmazást.

A korszak és a szóban forgó politikai ideológia, mentalitás jobb megértése érdekében a dokumentumokból gyakran emelek át hosszabb-rövidebb idézeteket. Ezeket az eredeti helyesírással adom közre.

A levelek íróinak nevét kezdőbetűkkel jeleztem, csupán a mozgalom irányítóinak esetében, személyük közismertsége miatt adtam meg a teljes nevet.⁴

A Hungarista Mozgalom helyzete az 1950-es évek közepén

A szélsőjobboldal nyugat-európai országokba került – és az új magyar kormánynak át nem adott – prominenseinek egy része visszavonult a nyílt politikai megnyilvánulásoktól. Más részük vagy publicisztikákkal igyekezett a maga igazát bizonyítani, vagy éppen aktív szervezkedéssel próbálta az emigrációs létet ideiglenessé változtatni – készülve a visszatérésre.⁵ Ez a háborúvesztes Nyilaskeresztes Párt emigrációban élő tagjaira és szimpatizánsaira is igaz volt. Közéjük tartozott a Szálasi Ferenc ideológiáját nyíltan hirdető Henney Árpád és csoportja.⁶

⁴ A tanulmány jelentős része egy magángyűjteményben található iratgyűjteményen alapul, amelyhez nincs nyilvános hozzáférés. A felelős szerkesztő megbizonyosodott a hivatkozott dokumentumok létezéséről. [A főszerk.]

⁵ Stark Tamás: Nyilas írások 1945 után. *Történelmi Szemle* 42 (2000) 291–308.

⁶ Henney [Hennel] Árpád (1895–1980) katonatiszt, szélsőjobboldali politikus. Harcolt az első világháborúban és 1919-ben a Tanácsköztársaság ellen. 1941-es nyugdíjazásáig szolgált, 1939-től tüzérségi alezredesi rangban. Ezt követően politikai pályára lépett és a Nyilaskeresztes Pártban ellenőrzésvezető-helyettes, majd munkarendvezető és a Pártvezető Tanács tagja lett. A nyilas hatalomátvétel után, 1944 novemberében altábornaggyá nevezték ki. 1945-ben a Szálasi-kormány tárca nélküli miniszterének választotta meg a nyilasok uralta parlament. 1945. március 28-ig töltötte be ezt a tisztséget mint „a nemzetvezető munkatörzsének országos munkarendvezetője és a személye körüli tárca nélküli minisztere”. Az emigrációban folyamatosan hangsúlyozta, hogy a Szálasi által kijelölt utódok közül egyedül ő van életben és a kijelölés miatt neki van csak joga a vezetésre.

Henney Árpád nem az egyetlen, de a legkiterjedtebben és a leghosszabb ideig működő csoportosulást szervezte meg és vezette haláláig, Hungarista Mozgalom néven (a „nyilas” kifejezés használatát messzemenően kerülték). Mindvégig csak mozgalmi keretek között kívántak működni, sem párt, sem dokumentált szervezet létrehozását nem tekintették célravezetőnek. A volt nyilaskeresztes párt tagjait, régi és új szimpatizánsait igyekeztek összegyűjteni, és szórványokon (diaszpórán) alapuló, de egységes jelleggel irányított mozgalomba szervezni. Befolyásuk a politikai folyamatokra mindvégig jelentéktelen maradt, többnyire lapkiadói és kiadványterjesztői tevékenységükkel hívták fel magukra a figyelmet. Kiöregedésükkel a mozgalom is elhalt, a fiatalítás célja kudarcot vallott.⁷

1956-ban azonban még a szervezkedésük gőzerővel tartott, és több év szervezőmunka állt mögöttük. Magányosan tevékenykedtek, szinte semmilyen más szervezet nem akart velük együttműködni, még a radikális vagy szélsőjobboldalinak számító szervezetekkel sem volt jó a viszonyuk. Saját közösségeket, úgynevezett szórványokat hoztak létre, melyeket propagandamunkára ösztönöztek. A 1956-ig egy történelmi kötetet jelentettek meg, egy ideológiai összefoglalót tartalmazó könyvecskét tettek közzé, és az *Út és Cél* című havi folyóiratot adták ki. Egyetlen gyakorlatinak tekinthető tevékenységük eredménye a Hungarista Légió nevű szervezet, melyet kiképzési célból állítottak fel. Meglehetősen keveset tudunk erről, a levelezésekben érezhetően szűkszavúan, érintőlegesen szólnak róla.

Henney Árpád Ausztriában mindvégig két hűséges bizalmasára tudott támaszkodni. Mellette állt néhai Gömbös Gyula miniszterelnök fia, Gömbös Ernő,⁸ valamint szorgalmasan és megbízhatóan segítette Fazekas Emil⁹ is. Fazekas a legtöbb adminisztrációs munkát (levelezéssel kapcsolattartás, pénzalapok kezelése stb.) végezte úgy, hogy közben rendes állásban dolgozott. Több esetben tárgyalt más szervezetekkel Henney megbízásából. Fazekas mindent egyeztetett Henneyvel, és átvállalta tőle a szórványban élők tájékoztatását. Ez a tevékenység az 1956 novemberétől 1957 nyaráig tartó időszakban rendkívül aktív volt.¹⁰

⁷ Kovács Tamás: A nyilas emigráció, 1945–1998. *Rubicon* 19 (2008) 1. sz. 64–67.

⁸ Gömbös Ernő (1916–1992) katonatiszt. 1939-ben fejezte be tüzérszti tanulmányait a Ludovika Akadémián. Harcolt a keleti fronton, amelyért magyar és német kitüntetésekben részesült. 1944 októberében a nyilasok oldalán hiúsította meg a háborúból történő kiugrást, és Szálasi Ferenc szárnysegédje lett. 1946-ban a Népbíróság tíz év fegyházra ítélte. A börtönből megszökött, Ausztriába ment és Tirolban telepedett le. Itt közgazdasági doktorátust is szerzett. Az emigrációs Hungarista Mozgalomnak haláláig egyik vezetője volt.

⁹ Fazekas Emil (1907–?) banktisztviselő, szélsőjobboldali politikus. Felsőkereskedelmi szakiskolát végzett, 1935-től a Magyar Nemzeti Bankban dolgozott. 1937-től a Hungarista Mozgalom tagja. 1944 novemberétől a Magyar Nemzeti Bank igazgatója, az Elnöki Osztály vezetője. 1944 végétől a bank nyugatra települését intézte. A háború után 13 hónapig volt fogságban az Egyesült Államok övezetében, ezt követően Ausztriában maradt, különféle munkákból tartotta fent magát. 1956-ban a kufsteini láger irodájában dolgozott.

¹⁰ Fazekas Emil 1956. november 13-i levele S. R.-nek. [Magányújtemény.]

A Hungarista Mozgalom reagálása a forradalom eseményeire

Az emigrációs Hungarista Mozgalom vezetősége, a hatalomátvétel érdekében, folyamatosan egy kedvező világpolitikai alkalomra várt. Többnyire valamilyen (bármilyen) háború kitörésében reménykedtek. „Ez segíthet rajtunk a leggyorsabban és legbiztosabban” – jelentette ki egyértelműen Fazekas Emil például egyik tavaszi levelében is.¹¹

A magyarországi helyzetet folyamatosan figyelemmel kísérték és felemás eredménnyel értékelték. Fazekas 1956. október elején tudni vélte, hogy Magyarországon hamarosan választások lesznek, amelyen még a kisgazdapártot és a szociáldemokrata pártot is indulni engedik, bár „valószínű csak olyan mértékben, mint azt a bolsevisták irányítani tudják”. Ehhez hozzátette: „Most a Tito-féle oroszországi látogatás után bizonyosan várható valami változás. Az itteni sajtó írja, hogy 600 személyvonatot leállítottak odahaza. Lehetséges, hogy katonai felvonulás van, vagy valóban az oroszok kivonulnak Tito kívánására és annak befolyása alá kerülne [mármint Magyarország]. Majd meglátjuk.”¹²

Október 22-én a nemzetközi helyzetet komolynak minősítette és „minden percben lehet várni a kirobbanással”. Az oroszok kikerültek a Földközi-tengerre,¹³ és ehhez képest – vélte – „ami a vasfüggönyön túl folyik, úgy hiszem, színpadi játék, s elterelő mozdulatok”. Ezt a véleményét megismételte október 24-én is: „A most otthon és Lengyelországban történő események azt a hitet keltik, hogy bomlásban van a vasfüggönyön túli rész. Szerintem nem, hanem ennek a zavarkeltésnek elterelés szándéka van, s inkább orosz katonai felvonulás szaga van. Elképzelhetetlen volna ma bárhol odaát egy forradalmi megmozdulás, hiszen az orosz katonaság bent tartózkodik.”¹⁴ Ez utóbbi megjegyzésre már ezekben a napokban rácsúszott a magyarországi események eszkalálódása. A forradalomnak és a harcoknak a híre futótűzként terjedt az emigrációban és mindenkit váratlanul ért.¹⁵

A hírekre az emigrációban élő nyilasok jelentős része aktivizálta magát.¹⁶ A Henney vezette mozgalom tagjai és szimpatizánsai az eseményeket meghallva szinte azonnal Henneyhez (illetve Fazekashoz) fordultak tanácsért, tájékoztatásért és egyben utasításokért. Henney a kérdéses időszakban azonban nem volt elérhető, nem tartózkodott a lakóhelyén, ugyanis az év őszén hosszabb körutazást tervezett Európában. Elsőként Spanyolországba ment, ahol két hétig maradt, és a forradalom kitörésének híre is ott érte. A közreadott tájékoztatás szerint nem beszélt Francóval, az ország vezetőjével.¹⁷ Henney október vége felé,

¹¹ Fazekas Emil 1956. március 18-i levele Sz. G.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹² Fazekas Emil 1956. október 6-i levele Sz. G.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹³ Ezzel Fazekas a szuezi válságra utalt.

¹⁴ Fazekas Emil 1956. október 22-i levele Sch. K.-nak, illetve 1956. október 24-i levele S. I.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹⁵ A váratlanság tényének leszögezése lényeges. Erre vonatkozó információ többek között Fazekas Emil 1956. október 29-ei levele Sz. G.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹⁶ Természetesen voltak, akik ha írásban életjelt is adtak magukról, rögtön ki is jelentették, hogy nem vehetnek részt semmiben sem személyesen. Pl. Sz. G. 1956. október 25-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

¹⁷ A Hungarista Mozgalom és a spanyol Falange testvéri kézfogása. *Út és Cél* 1956. november. 13. [11. sz.] Állítólag spanyolországi tárgyalásai során egy URH-rádióadás biztosítását ígérték nekik. Henney Árpád 1956. november 22-ei levele K. E.-nek. [Magángyűjtemény.]

27-én vagy 28-án érkezett vissza Ausztriába. Rövid tájékozódás és egy-két pontosan nem ismert külföldi kapcsolatfelvételi kísérlet után a magyar határhoz ment.¹⁸

Henney rövid ideig tartózkodott a határon, ezt követően néhány társával Kőszegnél Magyarország területére lépett. Későbbi állítása szerint a határőrség nagyon rendesen viselkedett, ők kísérték be a városba. Egyik társa (Sz. L.) még tovább ment dél felé, Körmen-dig, ahol az ottani Nemzeti Tanács egyik tagjával is beszélt. Ennek a beszélgetésnek a lényegét a hungarista vezetés később minden levelezésben úgy adta vissza, hogy a tanács tagja arra kérte őket, hogy fegyver nélkül ne jöjjenek át Magyarországra. Fegyverük csak annyi van, amennyit a katonaság adott nekik, és az számukra is kevés.¹⁹ Sz. L., illetve maga Henney is, ezt a közlést tudomásul vehette, és ismeretlen időpontban visszatértek Ausztria területére.

Fazekas Emil – és ismereteink szerint Gömbös Ernő – mindvégig osztrák területen maradt. Fazekas október utolsó napjaiban szinte állandóan úton volt („annyira ki vagyok, hogy minden részem remeg” – jelentette ki egyik levelében),²⁰ igyekezett személyesen beszélni mindenkivel, aki Ausztriában, elérhető közelségben tartózkodott. Amint visszatért otthonába, szinte csak a tájékoztató levelek legépelésére maradt ideje és ereje.

A képlékeny helyzet miatt Fazekas 1956 októberének végén még arról értesítette az egyik megbízható hungaristát, hogy mindenki, aki harcolni akar, álljon készenlétben. Amint Henneytől megkapja az utasítást, azonnal jelzi.²¹ Hasonló tartalmú leveleket küldött ki a többi szórványvezetőnek is. (A tájékoztatás nem mindig volt egyértelmű. A kanadai kapcsolattartó például félreértette Fazekas egyik levelében foglaltakat és többeket arról értesített, hogy Henney Magyarországon harcol. Ezt a tévhírt nagyon gyorsan igyekeztek kijavítani és nyomatékosítani, hogy senki se induljon el harcolni.)²²

Viszont amint Henney visszatért Ausztriába, leállított mindenfajta, a személyes visszatérést célzó szervezkedést. Fazekas Henney utasításainak megfelelően nem támogatta a visszatérést és bármilyen eseménybe való bekapcsolódást, a szórványvezetőknek címzett leveleiben mindezt még inkább kihangsúlyozta. Fazekas már a november 2-án megfogalmazott leveleiben leszögezte, hogy az oroszok katonai felvonulása nem a békés szándékaikat mutatja, hanem azt, hogy eszük ágában sincs kimenni az országból. Ezért fegyver nélkül senki se lépjen be Magyarország területére. Mindehhez hozzátette: „A HM minden előkészületet megtett és várja a továbbiakat, hogy fegyvert kaphassunk. Enélkül felelőtlenség lenne bárkit is idehívni.”²³

¹⁸ A határhoz Gömbös Ernő is elkísérte, de valószínűleg ő nem ment át. Fazekas Emil 1957. január 16-i levele Serényi Miklósnak. [Magángyűjtemény.]

¹⁹ Ez a momentum Fazekas több levelében megjelenik. A legkorábbiak Fazekas Emil 1956. november 5-i levele Sz. J.-nek, illetve 1956. november 11-i levele S. R.-nek. [Magángyűjtemény.]

²⁰ Fazekas Emil 1956. október 29-i levele Sz. G.-nek. [Magángyűjtemény.] Ebben az időszakban Fazekas az „osztrákok” viselkedéséről kedvezően nyilatkozott, szerinte barátságosak a hungaristákkal. Fazekas Emil 1957. január 7-i levele Sz. Á.-nak. [Magángyűjtemény.]

²¹ Fazekas Emil 1956. október 30-i levele Sz. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

²² Fazekas Emil 1956. november 21-i levele Ú. M.-nek. [Magángyűjtemény.]

²³ Fazekas Emil 1956. november 2-i és december 23-i levelei Sz. I.-nek. [Magángyűjtemény.] Nem érdektelen a levél szövegének másik része sem. Ekkor még úgy vélte, hogy a szovjetek Magyarországon a Rákosi-

Ez nem mindig járt eredménnyel, a tiltás ellenére már korábbi időpontban többen elindultak a magyar határ felé. Az így a határra érkezők, sőt a Magyarországra átmenők pontos számáról nincs adatunk. Néhányan már október végén „arrafelé voltak”, és „igyekeztek bekapcsolódni”,²⁴ de még november első napjaiban is rögzítette Fazekas, hogy „többek”, sőt „sokak” vagy éppen „egyes csoportok” az első hírekre felelőtlenül a határra, vagy éppen magyar területre mentek, és ott éhezve és fázva csellengtek. Néhányan átmentek a határon is, de a többség hamar visszajött, páran viszont „bent ragadtak”, nem tudtak visszajönni.²⁵ Az ő sorsukról sajnos a későbbi levelezésekben nem adtak hírt.

1956 decemberében Fazekas érzékletes leírással jellemezte az átmenők helyzetét: „Sokan lementek, bár mi tartottuk vissza, hogy szét ne essenek, de a fiatal embereknek hiába mondtuk, ők azt hitték, hogy segíthetnek. Fegyverük az otthoniaknak sem volt elegendő, csak amit a katonaság hozott magával, direkt kérték, hogy fegyver nélkül ne menjen senki át, de fegyvert, azt kértek. A nyugat pedig hallgatott, mint mindig.” Hogy Budapestig eljutott volna bárki közülük, Fazekas nem említette egyik levelében sem, azt viszont igen, hogy akik hazautaztak, azok gyakran a lakásukat és állásukat is feladták, és később az újbóli elhelyezkedés nagy problémát okozott számukra.²⁶ Egyvalaki megérkezéséről tudunk: a felkelők megsegítése céljából Dr. Sz. É. nevű sebészorvos a saját költségén Venezuelától Bécsig repült. Sz. É. végül nem tudott magyar területre jutni: a Vörös-kereszt nem találta elég „neutrálisnak” és ezért nem alkalmazta, a bécsi magyar követség pedig nem engedélyezte a beutazását. Ennek ellenére elment az osztrák–magyar határra, ahol többórás huzavona után visszautasították belépési kérelmét.²⁷

Negyven emigráns magyar gyűlt össze október 25-én Ravensburgban, és napokon keresztül várakozott ott a vezetők parancsára. Sérelmezték, hogy nem kaptak hírt Henney felől. Felmérték viszont a rendelkezésre álló fegyverek számát: öt darab oldalfegyvert és három német karabélyt, illetve a hozzájuk való minimális muníciót birtokoltak, de mindent kevésnek ítélték. Futárszolgálatot is szerveztek: W. J. a motorkerékpárja segítségével igyekezett tartani a kapcsolatot a fontosabb személyekkel. A szállás-, élelem- és benzin-költségeket is W. J. állta, illetve kijelentette, hogy „napok óta nem alszom, össze fogok csuklani mint egy colstok”. Sokáig azonban nem lehetett cél nélkül tétlenségre kárhozthatni a vállalkozókat. Néhány nap múlva, pontosan nem ismert időpontban, főleg a fegyverek hiánya miatt kilátástalannak ítélve a meddő várakozást, hazatértek családjaikhoz.²⁸

vonalat a titoista irányzattal kívánják felváltani. Ennek megfelelően ők maguk szervezték a szegedi diák-tüntétést, amely azonban átcsapott egy nemzeti forradalomba.

²⁴ Fazekas Emil 1956. október 29-i levele Sz. G.-nek. [Magángyűjtemény.]

²⁵ Fazekas Emil 1956. november 2-i levele W. J.-nek, 1956. november 8-i levele Sz. J.-nek, valamint 1956. november 13-i levele S. R.-nek. [Magángyűjtemény.]

²⁶ Fazekas Emil keltezés nélküli levele Sz. K.-nak, illetve Fazekas Emil 1956. december 16-i levele Sz. T.-nek. [Magángyűjtemény.]

²⁷ C. R. 1956. november 18-i levele Fazekas Emilnek. Sz. É. 1956. november 13-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.] Sz. É. e levelében kijelentette, hogy mégis „be fog menni”.

²⁸ W. J. 1956. október 29-i és november 1-jei levelei Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.] Bizonyos megjegyzések alapján feltételezni lehet, hogy nem sokkal korábban Fazekas Emil hívta össze őket mint a Hungarista Légióba tartozó személyeket.

Henney november legeleji visszatérte után a Hungarista Mozgalom vezetősége letett minden aktív beavatkozási lehetőségről. A november 4-ei szovjet intervenciót követően a döntés végérvényes lett, annak ellenére, hogy Henney nem adta fel a fegyverek megszerzésének célját. Szerelkezzenek fel elégséges konzervvel, ruházattal, de várják ki, hogy ha a felszólítás megérkezik, elindulhassanak, azonban önmagától ne induljon el senki, tanácsolta ebben az időszakban egy szórványnak Fazekas.²⁹

A Venezuelába került régi nyilasok közül harmincan jelentkeztek harcolni, ők azonban nem tudtak hazajutni.³⁰ Venezuela esetében arról is informálták Henneyeket, hogy a venezuelai hatóságok és újságok kiálltak a magyar ügy mellett és nagy mennyiségű gyógyszert, pénzt és ruhát gyűjtöttek össze.³¹

A kanadai kapcsolattartó adatai alapján Kanadában 130-an jelentkeztek harcolni. Azt is kijelentette, hogy a kanadai kormány ezt engedélyezte, azonban fegyvert nem biztosítottak, és csak a kanadai állampolgársággal rendelkezőket engedték volna ki útlevél nélkül, azokat is csak saját költségen. Az utazás illetén feltételét a jelentkezők nem tudták, vagy nem akarták vállalni, így az akció meghiúsult.³² A szintén kanadai B. J. például rokkantsága ellenére be kívánt kapcsolódni a „dolgaink intézésébe”, és véleménye szerint úgy tudná hasznosítani magát, ha mentesítene valakit, akit máshol lehetne használni. „Azonban mindaddig amíg nem kapok jelentkezésre utasítást, tehetetlenül vergődve, fizikai kínokkal telve, ölbe tett kezekkel és idegeim seizmográfjával figyelem az eseményeket.”³³ A svédországi megbízott lakóhelyén a helyi újság szerkesztőségében hallgatta a forradalom alatt a budapesti rádiót, a híreket svédre fordította és a kisvárosának újságja másnapi számában le is hozták azokat. Ezenkívül rávette a főszerkesztőt, hogy külön gyűjtést kezdeményezzenek Magyarországra megsegítésére.³⁴ T. L. ellenben később arról tájékoztatta az ausztriai vezetőséget, hogy voltak, akik annak ellenére „hazamentek”, hogy börtönnel riogatták őket.³⁵ Mindezekon kívül a hungarista szórványok további aktív tevékenységet nem fejtenek ki, azonban bekapcsolódtak a kimenekült magyarok megsegítésébe.

A hungaristák korabeli tevékenységéhez még egy ügy kapcsolódik. A Kádár-korszakban megjelent propagandakönyvek nyilaspárti zászlóbontásokról írtak.³⁶ 1979-ben, Gosztonyi Péter emigráns történész, aki az 1956-os forradalomról készülő könyvében dolgozott, levélben kereste meg Henneyt, hogy a Győr esetében említett pártszervezet megalakításáról érdeklődjön. Előzőleg a „győri szabadságharcosok vezetőjét” is megkérdezte (nevét nem említi), aki nem tudott erről semmit sem mondani, ezért magához a Hunga-

²⁹ Fazekas Emil 1956. november 8-i levele Ö. O.-nak. [Magánygyűjtemény.]

³⁰ C. R. 1956. november 18-i levele Fazekas Emilnek. [Magánygyűjtemény.] Kivéve az említett Dr. Sz. É.-t.

³¹ C. R. 1956. november 18-i levele Fazekas Emilnek. [Magánygyűjtemény.] 107 ezer venezuelai bolivárt gyűjtöttek össze.

³² Ú. M. 1956. november 4-i és 18-i levelei Fazekas Emilnek. [Magánygyűjtemény.]

³³ B. J. 1956. október 28-i levele Fazekas Emilnek. [Magánygyűjtemény.]

³⁴ Sz. G. 1956. november 5-i levele Fazekas Emilnek. [Magánygyűjtemény.] Állítása szerint 10 000 svéd korona gyűlt össze, melyet elküldtek a Vöröskeresztnek. Megjegyzésre érdemes, hogy Sz. G. ugyanezen levelében arról is írt, hogy a korábbi orosz fogságában találkozott Raoul Wallenberggel. Ez ügyben a svéd rendőrség többször is kihallgatta.

³⁵ T. L. 1956. december 6-ai levele Fazekas Emilnek. [Magánygyűjtemény.]

³⁶ Pl. Hollós Ervin – Lajtai Vera: *Köztársaság tér 1956.* Bp., 1980. 290. [4., változatlan kiad.]

rista Mozgalom vezetőjéhez fordult. „Ha valaki az ügyben kompetens felvilágosítással szolgálhat, úgy az csak Ön lehet!” – írta. Henney válaszában határozottan leszögezte, hogy soha nem hallott arról, hogy 1956-ban Győrben vagy a megyében bárhol Nyilaskeresztes Pártot alakítottak volna, és ezt valótlanágnak tartja.³⁷

„Kapcsolatok vannak és ígéretek is” – a nemzetközi segítségkeresés

Mint fentebb kiderült, Henneyt spanyol tárgyalásai közben érték a forradalom hírei.³⁸ Emiatt szakította meg tervezett körútját. Már készült a magyar határ közelébe, amikor novemberi és decemberi angliai és franciaországi látogatását szervezte, amelyről egyébként még október 27-én sem tett le.³⁹ Egy adatunk mutatja azt, hogy Henney a közelebről nem ismert spanyolországi tárgyalásai közben lépéseket tett fegyverek megszerzése érdekében is, de nem ért el eredményt.⁴⁰

Henney látogatásától függetlenül Franco végül támogatást ígért a forradalom számára. Ezt a szakirodalom Habsburg Ottó és Marosy Ferenc⁴¹ közbenjárásának tulajdonítja.⁴² A spanyol diktátor elsősorban tankelhárító fegyvereket kívánt repülőgéppel magyar területre juttatni, ám emellett nagyszámú önkéntes is jelentkezett. A végrehajtáshoz és a magyar területre történő eljuttatáshoz azonban az USA beleegyezése és közreműködése is kellett volna, ennek hiányában a tervből semmi sem valósult meg.⁴³

Spanyolországból való visszaérkezése után két nappal Henney megpróbálta felvenni a kapcsolatot több nagykövetséggel (ezek neve nem ismert), a fegyverek beszerzése érdekében, de eredményt ezúttal sem ért el.⁴⁴ Henney Árpád 1956. november 4-ét követően sem adta fel reményeit az érdemi segítség megszerzésére. Gömbös Ernővel közösen két alkalommal⁴⁵ is Bécsben tárgyalt, tárgyalópartnereit nem ismerjük, a tárgyalások eredménye azonban ugyanaz lett, mint a korábbiaké.⁴⁶

Henney az események hatására az angliai és franciaországi útját elhalasztotta,⁴⁷ azonban csak egy rövid ideig maradt Ausztriában. Még november folyamán Olaszországba utazott a *Movimento Sociale Italiano* (= MSI), a posztfasiszta Olasz Szociális Mozgalom nagy-

³⁷ Gosztonyi Péter és Henney Árpád 1979. májusi levélváltása. [Magángyűjtemény.]

³⁸ Fazekas szavai szerint „nagyon kedvező” megbeszéléseket tudott folytatni, és a kapcsolatok építését a következő év januárjában kívánták folytatni. Fazekas Emil 1956. október 29-i levele Sz. G.-nek. [Magángyűjtemény.]

³⁹ Henney Árpád 1956. október 27-i levele J.-nek, valamint Fazekas Emil 1956. november 5-ei levele Sz. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁴⁰ Fazekas Emil keltezés nélküli levele Sz. K.-nak. [Magángyűjtemény.]

⁴¹ Marosy [Mengele] Ferenc (1893–1986) diplomata. 1921-től állt külügyi szolgálatban. 1949 és 1969 között Madridban a spanyol kormányzat által elfogadott diplomáciai képviselő, a Magyar Királyi Követség vezetője.

⁴² Zalai Anita: Franco és az 1956-os magyar forradalom. *Belvedere Meridionale* 29 (2017) 1. sz. 109–110.

⁴³ María Dolores Ferrero: Az 1956-os magyar forradalom nemzetközi visszhangja és a spanyol részvétel kérdése. In: *A magyar forradalom és a hispán világ 1956*. Szerk. Anderle Ádám. Szeged, 2007. 31.

⁴⁴ Henney Árpád 1956. október 27-i levele J.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁴⁵ Fazekas szerint három helyen kísérelt meg fegyvereket szerezni.

⁴⁶ Fazekas Emil 1956. november 17-i levele Sz. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁴⁷ Fazekas Emil 1956. november 19-i levele S. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

gyűlésére, mely alkalommal egyébként „viharosán” tüntettek a magyarság mellett.⁴⁸ Ezenkívül a nagytanács ülésén is részt vett. Itteni tárgyalásai során elsősorban megint csak a fegyverek beszerzésére törekedett – részletezni sem nagyon kell, hogy teljesen sikertelenül.⁴⁹

A nemzetközi jellegű „kísérletek” eseménysorába illik Henney Árpád novemberi levele Eisenhowernek, az Egyesült Államok elnökének. Az angol, német és magyar nyelven is közreadott nyílt levelet az *Út és Cél* közölte 1956. novemberi számában. Henney mint az utolsó magyar királyi kormány tagja és az „emigráció egyik legnagyobb mozgalmának” vezetője szólítja meg az Egyesült Államok elnökét, és szavai szerint a „magyarság túlnyomó többségének véleményét” fogalmazza meg. Az Egyesült Államokat és annak vezetését árulással és nemzetgyilkosságban való közreműködéssel vádolta: míg a tömegkommunikáció útján a magyarságot az ellenállásra buzdították, semmilyen segítséget nem adtak. Ezenkívül elárulták a többi nemzetet is, ugyanis elmulasztották az alkalmat a kommunista rendszer végleges felszámolására. Mivel Henney szavai szerint még nincs késő, arra kérte az elnököt, hogy „legsürgősebben tegyen meg mindent”, hogy – csak a legjelentősebbeket említve – a szovjetek vonják ki a csapataikat Magyarországról, ha erre nem hajlandók, akkor szakítsanak meg velük minden diplomáciai és gazdasági kapcsolatot, ne ismerjék el a Kádár-kormányt, és legyenek szabad választások az országban. „E követeléseknek, ha másként nem megy, fegyverrel szerezzenek érvényt.” Henney e mondatot követően leszögezte, hogy ez valóban a harmadik világháborút jelenti, de még most lehet a legkisebb az áldozat, és az elnyomott nemzetek is készek felkelni.⁵⁰

A levél nem váltott ki különösebb visszhangot. A mozgalom vezetői utólag úgy nyilatkoztak, hogy nem is hitték, hogy arra választ kapnak.⁵¹ Fazekas ennek ellenére remélte, hogy a levél – „tompított hangja” (!) ellenére – nagy feltűnést fog kelteni, főleg, hogy több európai lap is leközölte időközben.⁵² Érdekesebb adalék, hogy ezt a levelet kb. 50-60 jobboldalinak tekintett amerikai szenátornak és republikánus kormányzónak is megküldték.⁵³

Henney ennek ellenére nem adta fel a külső segítség megszerzésének reményét. Következő úti célja ismét Spanyolország volt. Nem tudni, meghívták-e vagy ő eszközölte ki valahogy az utazást, azonban 1957. január végén újból sikerült kijutnia Spanyolországba, ahol három hétig tartózkodott. Útjának eredményeiről elég szűkszavúan számoltak be a levelekben. Fazekas február végén eredményesnek nevezte az utat, azonban a pontos

⁴⁸ Erről az *Út és Cél* című újságban is beszámoltak. Az MSI ötödik milánói nagygyűlése. *Út és Cél* 1956. december 6. [12. sz.]

⁴⁹ Fazekas Emil 1956. december 4-i levele Sz. G.-nek, valamint Henney Árpád 1956. december 8-i levele K. B.-nek. [Magánygyűjtemény.] Tárgyalópartnereinek nevei nem ismertek.

⁵⁰ A Hungarista Mozgalom Vezetőjének levele az Egyesült Államok Elnökének. *Út és Cél* 1956. december. 2-3. [12. sz.] Érdekesség, hogy a nyílt levélből egy mondatrészét Henney nem engedett a lapban közzétenni, mely tény egy lábjegyzetben közölték.

⁵¹ Fazekas Emil 1957. február 27-i levele Sz. K.-nak. [Magánygyűjtemény.] Bár Fazekas más esetben kijelentette, hogy Eisenhower „nem teszi a kirakatba”, amit írtak neki, egyszer hozzátette, hogy „azzal tisztában vagyunk, hogy ő nem olvassa, mert talán el sem juttatják hozzá, de ez a helyzeten mit sem változtat”. Fazekas Emil 1957. február 27-i levele Sz. K.-nak. [Magánygyűjtemény.]

⁵² Fazekas Emil 1956. december 27-i levele S. I.-nek. [Magánygyűjtemény.]

⁵³ Fazekas Emil 1957. február 27-i levele Sz. K.-nak. [Magánygyűjtemény.]

adatok híján is kijelenthetjük, hogy a rezsim semmiféle érdemi segítséget nem tudott biztosítani. Egy ígéretüket, mely szerint a Hungarista Légio számára kiképzőközpont adnak át – ha egyáltalán komoly volt –, a tavaszi kormányváltás hiúsította meg.⁵⁴ Henney áprilisban is reménykedett még a spanyol segítség realizálásában, egy kiképzett csapat létrehozásában, végül azonban arra a véleményre jutott, hogy „szegény José Antonio P[rimo] de Rivera⁵⁵ forog a sírjában, ha a mai 'fallangista' hazájára vissza pislant. Franco hivatalból ugyan az elnöke a fallangénak, de annyi köze van ahhoz, hogy attól a sadagorai csodarabbi⁵⁶ is felcsaphatna fallange elnököknek. Ott, ahogy én láttam a kath[olikus] klérus és a hadsereg dirigál, a fallange pedig hol köhög, hol pedig jobb híján bólongat, de változtatni nemigen tud a helyzeten, bár állampárt és részt vesz a hatalomban. Ez a legszerencsétlenebb helyzet, mikor fedezniük kell olyan politikát, melyhez nekik semmi közük sincs.”⁵⁷ Fazekas pedig a következőképpen foglalta össze a spanyol kapcsolatok eredményét: „harcunkban nem vagyunk egyedül, de azért csak magunkra számíthatunk.”⁵⁸

A Hungarista Légio működését is takaréklángon tartották, annak ellenére, hogy több országból voltak jelentkezők. 1956. december és 1957. február között jó páran jelezték, hogy mennének kiképzésre,⁵⁹ és egyes hungaristák állítása szerint néhány menekült is hajlandó lett volna spanyolországi kiképzésre jelentkezni.⁶⁰ Henney azonban csak arra szólította fel a Légio tagjait, hogy álljanak készenlétben, tartalékoljanak élelmiszert, gyógyszert és annyi pénzt, amennyi az utazáshoz kell, de mindenki maradjon a helyén az indulásra kiadott utasítás megérkezéig.⁶¹

A nyílt szervezkedés visszafogásának kérdéséhez szorosan kapcsolódik, hogy a mozgalom vezetősége több kritikát kapott azért, mert a hungaristák „nem harcolnak”. Az egyik hungarista nyíltan megmondta Henneynek: „... nem értek Veled egyet abban, hogy nem riadóztatod a HL-t [Hungarista Légiót]. Egy részlegét, 150-200 embert, feltétlenül riasztani kellett volna, azonnal, amint a felkelés megkezdődött. A mondjuk 200 fegyvernélküli légiosnak feladata a következő lett volna: 1.) Fegyverszerzés 2.) A határ magyar oldalán egy sávot elfoglalni, melyet könnyen ellenőrzés alatt tarthat 3.) Úgy bővíteni a sávot [...] további behívott légiosok érkezésével és nagyobb részt az otthonról csatlakozottakkal.”⁶²

⁵⁴ Henney Árpád 1957. május 1-jei levele P. I.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁵⁵ Utalás José Antonio Primo de Riverára, a Falange nevű, nemzeti-szindikalista párt alapítójára, akit 1936-ban a népfrentkormány fegyveres felkelés előkészítésének vádjával kivégeztetett.

⁵⁶ Sadagora vagy Sadagura, város Bukovinában. A helyi Friedmann családból származó több rabbiról állították, hogy csodatévő erejük van.

⁵⁷ Henney Árpád 1957. április 30-ai levele Sz. T.-nek, valamint 1957. december 10-i levele E.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁵⁸ Pl. Fazekas Emil 1957. február 23-ai levele R. H.-nak. [Magángyűjtemény.]

⁵⁹ Svédországból 120-an jelentkeztek. T. L. 1957. február 2-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.] Kanadából „egy nagy csomó ember” készült Londonba, mert az terjedt el, hogy ott lesz a gyülekező. K. B. 1956. december 2-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

⁶⁰ Érdekes, hogy ez utóbbi meghíusulását a menekültek személyi dokumentumainak hiányában vélték megtalálni. Lásd 1957. február 11-ei levele Henney Árpádnak. [Magángyűjtemény.]

⁶¹ Pl. Henney Árpád 1956. november 22-ei levele K. E.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁶² Az elvárt művelleti tevékenységet a levélíró bővebben ki is fejtette. Olvashatatlan aláírású személy 1956. november 9-ei levele Henney Árpádnak. [Magángyűjtemény.] Ehhez hasonló tartalmú levelet küldött B. J., akire bizonyos hungarista vezetők nagyon rossz benyomást tettek, ugyanis semmit sem csináltak.

Henney és Fazekas minden ilyen kritikát és vádat határozottan elhárított. Felelőtlen, elhamarkodott cselekedetbe nem akartak kezdeni, és e véleményüket mindvégig fenn-tartották.

A Hungarista Mozgalom vezetőinek nemzetközi erőfeszítései egyértelműen kudarcot vallottak. Bármennyire is igyekeztek érdemi támogatást – főleg fegyvert – szerezni, a sok előzetes biztatás ellenére semmilyen eredménnyel nem jártak. Mint Fazekas több esetben plasztikusan leszögezte: „egy pisztolyt sem kaptunk”.⁶³

A kapcsolatkeresés eredménytelenségét látva még inkább megerősödött bennük, hogy a saját erejükre kell támaszkodniuk, hiszen „senki a gesztenyét nekünk kikaparni nem fogja”. És amikor a nemzetközi feszültség kirobban, nekik már készen kell állniuk, hogy „önmagunk harcoljuk ki Nemzetünk minden jogát”.⁶⁴

A menekültek segítése, meggyőzésükre tett kísérletek

Ha már a közvetlen beavatkozás nem történt, nem történhetett meg, a hungarista eszmék terjesztésére kitűnő lehetőséget láttak a határon átmenekültek között. Már 1956. október végétől ebbe fektették minden energiájukat és a rendelkezésre álló csekély pénzforrásaikat, közben természetesen továbbra is vártak és készültek a „felszabadulási” hadműveletre.⁶⁵

Henney november elején egy Segítő Szolgálatot állított fel, négytagú bizottsággal az élén. A Szolgálat névlegesen egy osztrák segélyszervezet [Komitee für Nationale Nothilfe] keretén belül működött.⁶⁶ Ettől kezdődően a menekültek megsegítésébe – és meggyőzésükbe – minden rendelkezésükre álló erőforrást bevontak. Henney egy hű és agilis embere állandóan Bécsben tartózkodott és minden menekülttábor rendszeresen felkeresett. Autó nélkül, busszal-vonattal járta a táborokat, eleinte heteken át.⁶⁷

A kiküldött igyekezett mindenkivel néhány szót váltani, és megtalálni a potenciális szimpatizánsokat. Fő tevékenysége mégis abban merült ki, hogy az *Út és Cél* című hungarista havilap példányait osztogatta. Fazekas egy ízben egyértelműen kijelentette, hogy a cél az, hogy az „újak” mindenhol megismerjék az újságot, annak segítségével kapcsolatban maradjanak a hungarista irányítással. „Meg kell nyerni őket a nemzeti jobboldal számára és nem engedni, hogy bele essenek a baloldal karjaiba, amely úgyszólván vár, hogy oda csapódjanak, s majd ők állítsák harcba, ha annak az ideje elérkezik.”⁶⁸

Tapasztalataik szerint sok volt a balos, a kommunista a menekültek között, illetve kissé meglepve tapasztalták, hogy a „12 év elnevelése” minden menekültön meglátszik.

„A jó boroskák mellett és meleg szobában várták a győzelmet. Ezek 45-ben [is] így harcoltak, egész biztos!” B. J. 1956. november 1-jei levele Fazekas Emilnek. [Magányújtémény.]

⁶³ Fazekas Emil 1956. december 6-i levele Sz. Gy.-nek. [Magányújtémény.]

⁶⁴ Fazekas Emil 1957. március 18-i levele T. L.-nek. [Magányújtémény.]

⁶⁵ Pl. Henney Árpád 1957. március 4-i levele R. V.-nek. [Magányújtémény.]

⁶⁶ Fazekas Emil 1956. november 9-i levele Sz. G.-nek, valamint Fazekas Emil 1956. december 4-i levele Sz. G.-nek. [Magányújtémény.] Az osztrák szervezet állítólag ingyenes használatra is felajánlotta a raktárait.

⁶⁷ Henney Árpád 1957. április 9-i levele A. I.-nek. [Magányújtémény.]

⁶⁸ Fazekas Emil 1957. március 5-e levele Sz. G.-nek. [Magányújtémény.]

Ennek ellenére nemcsak a „rendesekkel”, hanem mindenkivel foglalkozni akartak, úgy mond „kireperálni” kívánták őket – azokat is, akik csak a gazdasági jólét reményében távoztak az országból. Több lágerben hálálkodtak, hogy ők voltak az elsők, akik meglátogatták őket. Egyesek állítólag azt is kijelentették, hogy odahaza kedvező a helyzet a hungarizmus számára.

A mozgalom ausztriai központja 1956 decemberétől már valamivel nagyobb összegek felett rendelkezhetett, így cigarettát és indokoltan vélt esetben kisebb – 20-30 schillinges – pénzüsszegeket is tudtak adni,⁶⁹ főleg az Ausztráliából származó adományokból.⁷⁰ Ennek ellenére továbbra sem volt elegendő pénzük, erre folyamatosan panaszkodtak.⁷¹

1957 elején másokat is bevontak a menekültlágerek aktív látogatásába. Egyikük kissé gyanakvó volt eleinte, s mint írta, „ismeretlen, ki nem tapogatott emberekkel nem akarok akcióba kezdeni ott, ahol bár nem lesz önzetlen munkáról szó, de igen könnyen fűbe lehet harapni”. Később optimistábban nyilatkozott: „amit most az új menekültek között el lehet érni nekünk, az több, mint amire számítani lehetett. Ha valaki nem bizakodó, én nem vagyok az, mégis biztos vagyok a NAGY eredményben. Minden a pénztől, illetve a fáradságot nem ismerő munkától függ.”⁷²

A korabeli mozgalmi tevékenység érzékletes szemléltetésére álljon itt egy hosszabb szövegrészlet. Az egyik segítőszolgálatos kiküldött 1957. februárban Lambachban, egy szimpatizáns lakásában találkozott több fiatal menekülttel:

„Nyolcan voltak a szobában, ahol vártak rám. A falon egy festett nyilaskereszt és az »Ébredj magyar« sorai díszeltek. Hasonló fiúkat eddig talán nem is láttam a menekültek között. Ennyi idealizmus, tisztánlátás, szellemi szomjúság s bátorság már-már sok volt egy érző kebelnek. 7 órán keresztül szakadatlanul kérdeztek s én feleltem nekik. Legalább 6 óráig beszéltem egyedül. Azt hittem, hogy ez már sok a jóból s kimerítette őket. Kitűnt azonban, hogy még legalább[b] ennyit szeretnének hallani. Minden áron ott akartak tartani, de el kellett jönnöm [...] A lambachi fiatalok meglátogatása ilyen szempontból gyomorütés volt számomra. Ezeknek szomjúsága a betű iránt, érzéke a mi mozgalmunk céljai iránt eszembe juttatta a sok ezer beszervezhető új menekültet, akiket pénz hiányában nem lehet elérnünk, vagy legalábbis pótolhatatlan időt veszünk,

⁶⁹ Egy esetet ismerünk, amikor egy tízfős lágercsoportnak küldtek fejenként 50 schillinges segílyt. Fazekas Emil 1957. január 24-i levele V. P. -nek. [Magángyűjtemény.]

⁷⁰ Az ausztráliai szórvány – amely eleve erős és aktív volt, és saját tájékoztató kiadványt jelentetett meg – nagy erővel szervezte az adománygyűjtést. Külön bankszámlát nyitottak, személyesen keresték meg a tehetősebb személyeket, vállalatokat a magyar ügy megsegítésének kérésével stb. Sz. Á. 1956. november 21-i levele Fazekas Emilnek, valamint K. B. 1956. december 2-ai levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

⁷¹ Fazekas egyszer kijelentette, hogy a pénztelenségi állapot „elkíséri őket a sírig”. Fazekas Emil 1956. december 16-i levele Sz. T.-nek. [Magángyűjtemény.] Az új menekültek „hasznosnak” tartott részét nagyon dicsérték, az Út és Cél című lap hatását folyamatosan hangsúlyozták.

⁷² Sz. L. 1957. január 22-i és február 2-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.] Az utazás és egyéb költségek fedezésére pénzüsszeggel rendelkezett.

míg elérjük őket. Közben csirkefogók sokat megtévesztenek közülük s a kezdő lendület helyett mi kénytelenek vagyunk totyogni. – Ma legalább 4-5 arra való embernek, akiket ki tudnék válogatni s kiképezni, a légereket kellene járniuk.”⁷³

A fentiekén túlmenően az Ausztrián kívüli országokban is, ahová magyar menekültek („újmagyarok”) érkeztek, a már ott élő hungaristák megpróbálták őket – néha szó szerint kimondva – „megkörnyékezni”. A legalapvetőbb feladat az *Út és Cél* köztük való terjesztése maradt, és ezt egészítette ki az esetleges pénzsegély vagy más jellegű ajándék. A személyes beszélgetéseket is igyekeztek a hungarista propaganda terjesztésére felhasználni. Ebben a tevékenységben riválisként jelentkezett az MHBK⁷⁴ vagy éppen a bizottmányosok, és ráadásul „az ellentétes gondolkodásúak, a zsidók nagyokat lélegezve figyelik munkájukat”.⁷⁵

A menekültekkel való foglalkozás a teljes 1957-es évet jellemezte, természetesen egyre csökkenő intenzitással. Ahogy fogytak az osztrák menekültlágerek magyarjai, úgy fordult a figyelem a közelebbi és a távoli országok, és egyben az ottani szórványok felé. Ha szükséges volt, az ausztriai központ is igyekezett a menekültek más országba jutását személyesen megsegíteni, beilleszkedésüket, tanulásukat, munkába állásukat megoldani.

A menekültek távozása Ausztriából

A legtöbb menekült csak hosszabb-rövidebb ideig maradt az osztrák fogadó táborokban. A Magyarországra vissza nem térők többsége továbbköltözött a világ szinte minden pontjára.⁷⁶ Volt, akiket már a légerekben munkaajánlattal kerestek meg a nyugatnémet vállalatok, amelyek a munkaerőhiány miatt ilyen módon akarták szakember-szükségleteiket pótolni.⁷⁷

Az 1956-os menekültek egy része a távozás ügyében is felvette a kapcsolatot az ausztriai szórvány vezetőivel, egyrészt hálálkodásukat fejezték ki, másrészt segítséget kértek. Ez utóbbira egy példa: egy orvos az *Út és Cél* szerkesztőségétől kért eligazítást és segítséget, hogy hol tudna elhelyezkedni és hogyan tudná orvosi diplomáját elfogadtatni. A választ természetesen Fazekas adta meg. Szerinte automatikusan nem fogadják el az orvosi

⁷³ L. 1957. február 11-i levele Henney Árpádnak. [Magángyűjtemény.] L. kijelentette, hogy Henneynek is el kellene mennie Lambachba, mert ott úgy várnak rá, „mint a Messiásra”. Henney egyébként maga is kapott az új menekültektől leveleket. A még Ausztriában tartózkodó vagy onnan nem túl régen távozott menekültek egy ideig tartották Henney és körével a kapcsolatot, mely a legelső időben volt jellegzetesen intenzív, később többféle okból fokozatosan elhalt. E kezdeti levélváltásaikban hosszabban vagy csak egy-két mondatban leírták 1945 utáni történetüket, szenvedéseiket.

⁷⁴ MHBK = Magyar Harcosok Bajtársi Közössége. A volt katonatiszteket, katonákat igyekezett összefogni. A Hungarista Mozgalommal folyamatosan ellentétben állt. Egyoldalúan feldolgozott 1956-os szerepére lásd Hollós Ervin – Lajtai Vera: *Hidegháború Magyarország ellen - 1956*. Bp., 1982. 299–315.

⁷⁵ H. J. 1957. év eleji levelei Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

⁷⁶ Legnagyobb befogadó államok: Egyesült Államok 35 000 fő, Kanada 24 500 fő, Nagy-Britannia 20 600 fő, Nyugat-Németország 14 000 fő, Ausztriában 19 000 fő maradt. Kecskés D. Gusztáv: A NATO és az 1956-os magyar menekültek. *Világtörténet* 38 (2016) 363.

⁷⁷ Andreas Schmidt-Schweizer: „Kiemelt bánásmód.” A magyar menekültek fogadtatása és integrációja a Német Szövetségi Köztársaságban (1956 őszétől 1957 tavaszáig). *Történelmi Szemle* 60 (2018) 150.

végzettséget sehol sem, külön tanulmányokat kell folytatni. Az USA-beli tanulmányokhoz is adott elérhetőséget, illetve az argentin kivándorlásban is hajlandó volt segítséget nyújtani – annak ellenére, hogy nem javasolta a távozást Ausztriából.

Az ausztriai hungarista központnak, szomorúan bár, de tudomásul kellett vennie, hogy a legtöbb menekült – akár jobboldali, akár nem – a világ minden tájára szóródik szét. A propagandamunkát rá kellett bízniuk a hungarista szórványokra. „Hiába – jelentette ki Fazekas – szétszórta vagyunk, s ez még nehezebb, mint otthon volt, pedig otthon is nehéz küzdelmet kellett folytatni. Bárcsak meghallgatták volna akkor Vezérünket, talán minden másként alakult volna, s nem pusztult volna el ennyi sok magyar!”⁷⁸ Egy menekült leveleire válaszolva Fazekas patetikusan kijelentette, hogy „hiszem, hogy mindnyájan egyet akarunk, az ezerszentes Magyar Birodalmat, mert ehhez jogunk van a Dunamedencében. A magyarság ezer esztendőn át bebizonyította, hogy a Dunamedence vezetőnépe a magyar. Önök pedig ezt csak megerősítették csodálatos forradalmukkal. Jöjjenek, küzdjenek velünk. Mi önzetlenül küzdünk nemzetünkért és van bennünk Kitartás!”

Mindezekon kívül nem sok tanáccsal látták el a mozgalomban aktívabban részt venni kívánókat. Álljanak készen, legyenek kapcsolatban egymással és a központtal, olvassák az *Út és Cél*t, terjesszék az ideológiát. Eltunyulni nem szabad, mert „ez az emigráció egyik betegsége”. Amint lehetőség lesz rá, akcióba kell és fognak is lépni. Egy ízben egy – ismeretlen nevű – „testvért” kijuttattak Svédországba, aki hamarosan továbbállt az Egyesült Államokba, pedig sok fáradságba került a szervezés – panaszkodtak.⁷⁹

Az ausztriai központ nevek és elérhetőségek megadásával segítette a szórványok beszerzési munkáját. A náluk kapcsolattartási célból bejelentkező és külföldre távozó menekültek nevét és ismert címét megadták a kinti szórvány vezetőjének, akit egyúttal meg is bíztak a kapcsolat felvételével és az *Út és Cél* eljuttatásának feladatával. Henneyék utasításainak megfelelően a legtöbb helyen már kíváncsian és segítőkészen várták őket az ottani magyar emigráns szervezetek, köztük a mozgalom helyi szórványa. Szervezet-szerű tagfelvételt tőlük sem kértek. A „hivatalos álláspont” szerint a Hungarista Mozgalom tagja mindenki, aki annak vallja magát és a szerint is él. Külön belépés nem kellett, és különbséget sem volt szabad tenni a régi és új hungaristák között. Pártot nem akartak szervezni, és semmiféle nyilvántartást nem akartak vezetni,⁸⁰ ezért a formális csatlakozást az újabban érkező menekültektől sem várták el, a mozgalom támogatását azonban igen.⁸¹

Az aktivizálódott régi emigránsoktól, de a gyűjtőlágerekből távozóktól is azt kérték, hogy az *Út és Cél* megjelenését anyagilag támogassák és mind szélesebb körben terjesszék, a többi menekültet kapcsolják be a mozgalom tevékenységébe és lehetőleg új szórványokat hozzanak létre. Az egyesületek alapítását vagy a meglévőkhöz való belépést nem preferálták, mivel azokban „csak marakodás folyik”, ráadásul véleményük szerint a baloldal befolyása alatt állnak.

⁷⁸ Fazekas Emil 1957. március 12-i levelei S. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁷⁹ Sz. G. 1957. február 27-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

⁸⁰ A nyilvántartások vezetésének feleslegességét több alkalommal is kinyilvánították, „mert semmi teteje sincs, hogy számokkal dobálódzunk”. Pl. Fazekas Emil 1957. május 11-i levele Ú. M.-nek. [Magángyűjtemény.] Bizonyára attól tartottak, hogy azok ellenséges kézre kerülnek.

⁸¹ Fazekas Emil 1957. június 14-i levele S. A.-nak. [Magángyűjtemény.]

A Kanadába érkező menekülteket B. J. fogadta. Nagyon sok „rendes embert” talált közöttük, akik megnyíltak előtte. Mindezzel kapcsolatban leszögezte, hogy „az újak meglepően jó felfogásúak. Az élet nehéz feladatok elé állította őket és a létért való küzdelem meggyorsította elméjük kifejlődését.⁸² Egy tizenhat éves 30 éves fejjel gondolkodik. Persze nem mind ilyen. Egy tizenhárom éves gyerek, aki zöld nyakkendővel jött hozzám, hogy tanítsam az ideológiára, mert ő hungarista akar lenni. Persze megcsinálom vele is. Három-négy év múlva kész ember lesz belőle. Szórol-szóra tanulja [az] egyes részeket.”⁸³

A svédországi szórvány egyik tagja a frissen kikerkezett magyarokhoz személyesen ment el, és a svéd nyelvre, a svéd szokásokra tanította őket. A befogadó község megtérítette az útiköltségét és ebédet adott neki. Ezenkívül segélycsomagokkal igyekezett segíteni a menekült magyarokon, ám ezzel kapcsolatban a csalódásukat is kifejezték, mert a megkapott csomagokra semmilyen köszönetválasz nem érkezett.⁸⁴

A montreali szórvány 1956. november 3-i értekezlete is segítési akció indítását határozta el, azonban lehetőleg az otthon tartózkodó hungaristák megsegítésére akartak ruhát, élelmiszert, pénzt és régi *Út és Célok*at gyűjteni. Sokatmondó adalék, hogy egy kanadai, közös segélyszervezésbe azért nem kívántak bekapcsolódni, mert azt egy MHBK-s vezette.⁸⁵

Az ausztráliai szórvány komolyan vette a szervezést. Minderről a központnak is rendszeresen beszámoltak. „Amikor az Aurélia kikötött rövid időre, az UC-kat [*Út és cél*] szinte kitépték testvéreink kezéből, természetesen a jelenlévő zsidók és az itteni renegátok látták ezt, és most értesülök arról is, hogy a most érkező hajót már nem is engedik itt kikötöni, hanem megy tovább. Pedig B. egy egész halom anyagot helyezett készenlétbe, hogy azt kiosszuk. Nem baj, a végcélnál, a táborokban majd megtaláljuk az embereket [...] ottani testvéreink majd rámennek és kiszedik azokat az embereket a Mozgalomnak, akiket használni lehet.”⁸⁶

1957 elején különös kérést intézett Fazekas Emil egy testvérhez. Az illetőnek le kellett írnia mindazok nevét, akiről tudja, hogy ávosok vagy „megyebeli” kommunisták voltak és nyugatra távoztak. Legyen minél több pontos adat, sőt akár személyleírás is róluk – mert „jó ha tudjuk, hogy kik voltak és mit csináltak”. Az illető elvégezhette a feladatot, mert egy következő levélben Fazekas nagyon köszönte a „leírásokat”, és kért még újabbakat, ugyanis „soha nem lehet tudni, hogy mikor és hol bukkannak fel”.⁸⁷

⁸² Megjegyzésre érdemes, hogy a többi levelében a materializmust elítélő szerző az evolúcióelmélet atyjának, Charles Darwinnak a kifejezését alkalmazta, angolul: *struggle for life*.

⁸³ B. J. 1957. február 25-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

⁸⁴ Sz. G. 1956. december 14-i levele Fazekas Emilnek, valamint Fazekas Emil 1957. január 3-i levele Sz. G.-nek. [Magángyűjtemény.] Valószínűleg a bécsi hungaristák adtak meghatározott neveket a számukra. Megjegyzésre érdemes, hogy Sz. G. már a korábban, a forradalom előtt emigrált családoknak is segített, munkát szerzett stb., ők azonban nem szereztek jó hírnevet a magyaroknak. Az egyik 27 éves magyar mérgében bicskát rántott és egy svédet le akart szúrni. Sz. G. 1956. január 9-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

⁸⁵ Ú. M. 1956. november 4-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

⁸⁶ Sz. Á. 1957. február 2-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

⁸⁷ Fazekas Emil 1957. február 26-i és március 12-i levelei S. J.-nek. [Magángyűjtemény.] A leírások nem kerültek elő.

Szélsőjobboldali vélemények a menekültekről

Az Ausztriában élő vezetők – köztük a legaktívabb levélíró, Fazekas – már november közepén úgy vélték, hogy a menekültek meglehetősen „vegyes” összetételűek, az ávosoktól kezdve mindenféle van köztük. Ettől függetlenül Fazekas több levelében is sajnálkozását fejezte ki az emigránsok nagy számát és fiatal korát látva. „Ismét szétszóródik a magyarság egy része” – jelentette ki –, ráadásul szerinte a „magyar ügy pedig, úgy látszik, megint alku tárgyát képezi a nemzetközi politikában. Mit fáj a vadnyugatnak, hogyan pusztul el [a magyar].” Szerette volna, ha a menekültek Magyarország közelében maradnak, hogy egy megfelelő lehetőségnél azonnal bekapcsolódhassanak az otthoni eseményekbe.⁸⁸ Összességében véve a kiérkezők többségét nacionalista érzelműnek látta, és ezzel kapcsolatban úgy vélte, az otthoni rendszer még örül is, hogy megszabadul az elégedetlenkedőktől.⁸⁹

A hungarista szórványoktól érkező hírek alapján a mozgalom vezetőinek tovább kellett módosítaniuk a véleményüket. A szórványok nagyon sok „haszontalant” vélték felfedezni a menekültek közt, akik ráadásul nem sok jót tanultak otthon. Átnevelték őket, nem tudnak megfelelően viselkedni, a bajt keresik, nem dolgoznak – írták róluk.⁹⁰

Volt, aki már november folyamán kétségeit fejezte ki a menekültekkel kapcsolatban, annak ellenére, hogy néhány családot ő maga is ki kívánt hozni a táborokból, kimondottan nem egyedülállókat, hanem akár gyerekeseket is, ugyanis ezeknek nehezebb lesz az elhelyezkedésük. Kőművesekre lett volna szüksége és építésben járatos személyekre, akiknek tapasztaltságát azonban meg akarta először ismerni, „mert nem szeretném, ha itt szégyent vallanék velük” – tette hozzá. Ő nagy munkáknál eddig is vezető állásban dolgozott, és igyekezett magyarokat juttatni munkához–kenyérhez, azonban „sajnos keserves tapasztalatokkal lettem gazdagabb. Nagyon sokat szégyenkeztem a megbízhatatlan emberek miatt, úgy hogy az utóbbi időben hallani sem akartam magyarokról, mert ezek mindenen voltak, csak nem munkásemberek. Ennek ellenére most mégis elhatároztam, hogy ezeken a szerencsétleneken segíteni kell, hátha ezek becsületet vallanak és nem lesznek háládatlanok, mint az előbbiek voltak.”⁹¹ Véleménye később sem változott érdemben: egy 15 éves budapesti fiút fogadott be, szavai szerint feleségével együtt a „fiúkká fogadták”. Ellenben a többi kimenekültől nagyon rossz véleménye volt: „ami a többi 'szabadságharcos' (?) menekültet illeti, úgy azok legnagyobb részéről legszívesebben nem beszélek, cca. 60%-ék zsidó, 30%-ék kétes elem és legfeljebb 10%-ék az értékesebb. Gondolom a szabadságharcosok legjobb része részben a harcban esett el, részben Európában maradt.”⁹²

⁸⁸ Fazekas Emil 1957. március 13-i levele Dr. Sz. M.-nek, illetve 1957. május 20-ai levele S. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁸⁹ Fazekas Emil 1956. november 17-i levele Sz. J.-nek, illetve 1956. december 17-i levele Sz. G.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁹⁰ Pl. Fazekas Emil 1957. január 27-i levele Sz. J.-nek, illetve Fazekas Emil 1957. május 15-ei levele Dr. Sz. M.-nek. [Magángyűjtemény.]

⁹¹ E. 1956. november 11-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

⁹² E. 1957. június 25-i levele Henney Árpádnak. [Magángyűjtemény.]

Argentínai kapcsolatuk decemberben viszont úgy vélte, hogy:

„... fel kell készülnünk egy előre nem látott harcra, amely még életünk során bekövetkezhet! Ez a harc bekövetkezett. Itt állunk a nagy feladat előtt. Megérkeztek az újmenekültek. Már kinyújtotta értük csápját a Nemzeti Bizottmány, az MHBK. Folyik a Centro Hungaro⁹³ propagandája. Csakhogy igen nagy pechjük van, mert az ideérkezetteknek igen nagy százaléka zsidó és otthon elnevelt, megvadított munkás. Ezek az emberek azonban annyira nem buták, hogy ne látnák azt, amit látniuk kell, és pár napos tájékozódásuk után rájönnek, hogy a segítségnek fejében, melyet a mások pénzéből végeznek ezek a jóurak és széplelkű hölgyek, szeretnének mögéjük egy szekértoló tömeget kapni és ők erre nem hajlandók. A szélsőjobboldal megtette kötelességét ugyan, tájékoztatta őket az itteni viszonyokról és erejéhez mérten segítette őket, állászerzésben és lakások felkutatásában is segítségükre volt és a most érkezőknek szintén segítségére lesz, azonban nincs meg az egységes irányítás, hiányzik [a] szervezettségünk és egymás munkájáról szinte alig tudunk. Most érezzük igazán [a] szervezetlenségünk átkát, most amikor megfoghattuk volna, megnyerhettük volna Eszménk számára azt a kiváló harciasellemű ifjúságot, amely ha félre nevelt is, de nem hajlíthatatlan, ha rosszmódorú is, de nem rosszindulatú, és ha ma még baloldali felfogású is! mert nem ismert mást! izzig-vérig szocialista, de mindenekelőtt és mindenek felett nemzeti érzésű magyar! Mi lesz velük? Hova sodródnak, ha mi nem vesszük kézbe sorsuk irányítását vagy nem igyekszünk megváltoztatni ferde felfogásukat? Erre kellett volna felkészülnünk, ezt kellene ma minden erőnkkel végrehajtanunk, mert en[n]él szebbet, jobbat és nagyobbat nem cselekedhettünk volna Nemzetünk számára!”

H. J. tudomása szerint a bevándorlókat szállító hajón a magyarok és a zsidók között majdnem tettelegesség tört ki és a kapitánynak kellett őrséget kirendelnie a magyar „legények” mellé, akiktől elvették a bicskáikat. A kiérkezőket a fentiekben elmondottakon kívül „vegyes felfogású társaságnak” nyilvánította, melyhez hozzátette: „Nem tudom, nyugtass meg, Bécsben volt-e valami szűrés, vagy boldog-boldogtalan jöhetett, vagy mehetett ahová akar? Ismerve a szovjet módszereit; nincsenek-e köztük beépített ÁVO-sok? Közülük többen már vissza akarnak menni, főleg Németországba, de javarészből már mégiscsak elhelyezkedtek. E héten azonban már jönnek az újak, ezek számára nem tudom, mit nyújt az argentin élet, de őszintén szólva, félek attól, hogy ha elégedetlenkednek, rögtön rájuk sütik a kommunista bélyeget és még jobban megvadítják őket, ahelyett, hogy képzett pszichológusoktól kérnének előzőleg tanácsot.” Hozzátette, hogy ők „mindent” megtettek érdekükben, de ennyi embert elhelyezni nem voltak képesek. A felesége és leánya a női menekültszállásra járt be: az ottani magyar nőknek sem pénzük, sem nyelvtudásuk nem volt, állásra és lakásra kevés volt az esélyük. Egy-két „kétes erkölcsű, félrecsúszott” nőn kívül mind tisztességes, de állítólag kijelentették, hogy rá lesznek kényszerítve pénzt szerezni, úgy, ahogy lehet. „Hol van a Centro Hungaro női csoportja, hol vannak a hunga-

⁹³ 1949-ben alapított argentinai magyar emigrációs egyesület, amely igyekezett a teljes ottani magyarság életét irányítani, nevének jelentése: Magyar Ház.

rista nők, akiknek nemzeti kötelessége lenne a szerencsétleneket felkarolni és segíteni, mert az ő helyzetük sokkal nehezebb és kényesebb, mint a férfiaké. Persze a nőéhes gavallérok már környékezik őket és vannak, akik már ilyen formában ismeretségeket kötöttek, és ha így megy a jövőben is, akkor a magyarság jóhírén nem csorba, de egyenesen törés esik az argentinok előtt és a jobbérzésű magyarok előtt.”⁹⁴

Ú. M. kissé ellentmondásos véleménye szerint „a menekültekkel kapcsolatban is sok a baj. Jónéhányat helyeztek munkába az itteni magyarok, mire a legtöbbje azt se mondta, hogy fapapucs, hanem egyszerűen, se szó se beszéd nem ment be a munkahelyére. Hiába, nem hiába épültek ezek a tengerentúli országok eddig is az európai nemzetek által kiokádott szemetekre, s ezután is erre fognak épülni. A kanadai bevándorlási miniszter Ausztriába utazott, hogy mennél több magyart hozzon ide, feltölteni és megvédeni Kanadát. Tiszta hiéna szellem. Ez az ország más ország nyomorúságán akar épülni. Ezért van szüksége a soproni erdészeti főiskolára, meg a pesti Operára is. Most már arra is gondolunk, hogy Amerika azért nem hajlandó felszabadítani a vasfüggöny mögötti országokat, mert akkor hazamegy az olcsó munkaerő és itt minden megáll. Egy kanadai ember ugyanis nem megy el 70-80 centes órabérért dolgozni, de mi szerencsétlen dipik [displaced person, DP] elmegyünk, mert rá vagyunk utalva. Nagyon kimutatták most a foguk fehérjét.”⁹⁵

A Kanadába tartó kivándorlás erősségét Fazekasék is érezték. Sőt, Fazekas kimenekült unokaöccse is – akit több levelében nagyon dicsért, hogy eszes és hazafias fiú – egy nő miatt Kanadába távozott Fazekas nagy bánatára. Mindenképpen maga mellett akarta tartani, mint rokont és mint politikai utánpótlást.⁹⁶

Egy Belgiumban élő hungarista szerint hozzájuk négyezer „újmagyar” jött. „Fogadták őket rendesen és elhalmozták mindennel. Utána gyorsan elhejezték őket, kit ide, kit oda. Mi is rávettük a gyár vezetőségét (Bell Telefon) hogy hozasson ide menekülteket. Meg is tették, így hát 45 lezüllesztett emberrel van munka elég. Tizenhat leány s a többi fiú. Ez az Állam semmi belátással nincs a menekültek iránt. Ugyanis a nép maga azt hitte, hogy Angyalok a menekültek és örülnek, ha kapnak munkát s lakást. De hát bizony a mi menekültjeink sajnos pénz hajhazoknak [hajhászóknak] és haszonlesőknek bizonyulnak. Kik azt hitték, hogy a [olvashatatlan szó] nyugaton arany az élet s őket örömmel várják, meg hát szórják a pénzt nekik. Ugyanannyit keresnek, mint a Belgák, viszont míg nem 21 éves valaki itt, addig nem kapja meg a 20 fr[ankot] sem. Persze a legnagyobb része még nincs 21 éves.” Ebből a pénzből egyébként „erős beosztással” ki lehet jönni, ám ezt nem látják be, és „ezeknek tényleg csak egy A. V. O. tud parancsolni, aki nevelte őket. Mi mindent megpróbálunk, amit lehet.” A hungaristák igyekeztek külön-külön elhelyezni a fiúkat és a lányokat, de sokan széjjelmentek és „züllenek” tovább („már igen sok bent van lopásért és csalásért”).⁹⁷

⁹⁴ H. J. 1956. december 11-i levele Fazekas Emilnek. [Magánygyűjtemény.] Két menekült magyar politikai nézeteinek rendőrségi vallattatásáról is tudott, és ezt is a „zs. aknamunkájának” tulajdonította. Uo. [Rövidítés az eredeti szövegben.]

⁹⁵ Ú. M. 1956. december 2-i levele Fazekas Emilnek. [Magánygyűjtemény.]

⁹⁶ Pl. Fazekas Emil 1957. május 15-i levele S. A.-nak. [Magánygyűjtemény.]

⁹⁷ K. 1957. február 8-i levele Fazekas Emilnek. [Magánygyűjtemény.]

Svédországból sem érkeztek túl jó hírek. „Az újonnan jöttek közül – írta egy ottani „testvér” –, sem találtam olyanra aki valaha Hungarista lett volna. Szimpatikusnak tartják mozgalmunkat, de arra a kérdésemre, hogy »hajlandó volnál-e az ÚC [Út és Cél] előfizetője lenni« csak vállvonogatást kaptam válaszul. Mások viszont azzal érveltek, hogy keveset keresnek. Ami talán igaz is, mert ezek a disznó svédek a legalacsonyabb órabért fizetik nekik.”⁹⁸

A Hollandiába érkezett magyar menekültekről tájékoztató kapcsolat szerint ebben az országban, ahogy felkarolták a menekülteket, úgy meg is unták. Ugyanis – tisztelet a kivételnek – a munka nehéz nekik, a koszt nem jó. „Többet ígértek nekik, mint amit most adnak, berúgnak a kocsmába[n] és nem fizetnek, verekednek, és így tovább. Bizony az embernek lehajtott fővel kell járnia miattuk. A munkahelyemen mindig a fejemhez vágják, na, nézd meg mit csinálnak a Hongarok, a fandquonoten-ok. Pedig amit ők kaptak és kapnak, azt mi régibeli menekültek csak öt-hat év után tudtuk elérni, és hol vannak azok, akik még mindig az ausztriai táborokban sínylődnek?”⁹⁹

Nem régi emigráns, hanem egy szintén 1956-ban kimenekült szimpatizáns írta a vele együtt lévő többi menekültről, hogy „az iteni hejzetről csak aszt írhatom hogy vagyunk 35 ten ebben a kis faluban de már kitért a Rakósi kultúra teljessen, igaz mind fiatal 16-tól 26 évensig a banda, csak ketten vagyunk idősebb emberek akik még megtudjuk őrizni magyar becsületünket”.¹⁰⁰ A szintén „újmenekült” F. szerint is sok köztük a politikailag éretlen, a rosszul tájékozott vagy éppen a közömbös, ellenben az *Út és Cél* közszeretnek örvend, sokan igénylik.¹⁰¹

Az USA-ban hungarista központot, szórványvezetést nem tudtak kialakítani. Ezt a zsidóság túlhatalmával magyarázták. Kaptak viszont az ottani híveiktől olyan híreket, hogy az oda érkező menekültek többsége zsidó származású, a rokonaik segítenek kijutni, és az USA-ba nacionalista gondolkodású menekült alig juthat be.¹⁰² Egy új háború közeli kitörését nemcsak Fazekas várta, hanem mások is a szórványban. Ennek fényében a menekülteket negatív élel úgy jellemezte, hogy azok a „felszabadulás” elől menekülnek.¹⁰³

Fazekas egyébként igyekezett lebeszélni a nála jelentkezőket arról, hogy a befogadó ország hadseregébe álljanak. Idegen hadseregben ott kell harcolni, ahová éppen parancsolják, és ezek lehetnek akár távoli, keleti országok is. Ez a magyarság feladását jelenti – vélte. A középiskolai tanulmányok folytatását javasolta helyette. „Nem akarok az elmúlt időkre visszatérni – tette hozzá –, de sokan foglalkoztak a fiatal magyarok eladásával a fr[ancia] idegenlégióba, s nagyon sok elpusztult vagy tért vissza gyógyíthatatlan betegséggel.”¹⁰⁴

⁹⁸ P. I. 1957. március 12-i levele Fazekas Emilnek. [Magányújtemény.]

⁹⁹ Sz. I. 1957. január 6-i levele Fazekas Emilnek. [Magányújtemény.]

¹⁰⁰ T. P. 1957. február 22-i levele Fazekas Emilnek. [Magányújtemény.] A levélíró a véleményét nem részletezte.

¹⁰¹ F. 1957. március 1-jei levele Fazekas Emilnek. [Magányújtemény.]

¹⁰² Pl. Fazekas Emil 1956. december 17-ei levele S. J.-nek. [Magányújtemény.]

¹⁰³ B. F. 1956. november 24-ei levele Fazekas Emilnek. [Magányújtemény.] December 8-i levelében hasonlóképpen fogalmazott, hozzátéve, hogy a kanadai magyarok pénzt sem akarnak adni, mert készülnek haza (!).

¹⁰⁴ Fazekas Emil 1957. április 10-ei levele S. S.-nek. [Magányújtemény.]

Sok fiatal menekült valóban elszegődött idegen hadseregekbe, főleg a Franciaországba érkező kamaszok egy része, akik a francia idegenlégióba léptek be.¹⁰⁵

Katonai vonatkozású az egyik humoros eset, amely az 1945-ös emigráció sokféleségére világít rá. Egy, a francia idegenlégióból éppen leszerelt személy házassági szándékkal fordult Henneyhez, hogy „most hogy szegény Hazánk újra romokba hever és másal most jelenleg nem tudok segíteni [...] elhatároztam, hogy a sok újonnan menekült vérem közül a maguk engedelmeivel szeretnék találni egy 25-től 35-ig egy feleségnek való hölgyet, ha van egy vagy két kis gyermeke az nem számít. Én édes Apjuk hejet a második édes Apa tudnék lenni. Minden szándékom az, hogy megnősülök, egyedül nem ér az élet semmit és még fiatal vagyok ahoz, hogy egy családnak meg tudjam keresni ami szükséges.” Az ügyben az egyébként szinte minden levélre válaszoló Henney válasza ezúttal nem ismert.¹⁰⁶

1957 közepén a hungaristák már kicsit optimistábban nyilatkoztak. Ekkoriban Fazekas alig bírta a válaszok legépelését, annyian keresték meg leveleikkel, és megnyugtatónak tartotta, hogy a sok panasz ellenére, amelyet hall az új menekültekről, vannak köztük rendes emberek is szép számban.¹⁰⁷

Az antiszemitizmus fellángolása a menekültek fogadásakor

Egy szélsőjobboldali mozgalom tevékenységének feldolgozásakor nem kerülhető meg az antiszemitizmus vizsgálata. A megnyíló határokon keresztül nyugatra távozók között természetesen zsidó származásúak is voltak. Számukat a szakirodalom 20-22 ezer főre teszi.¹⁰⁸ Ebben az időszakban több ezer zsidó származású személy legalisan is távozhatott az országból, akik közül többen azért alijáztak ekkor, mert az 1956-os forradalomban antiszemita megnyilvánulásokat tapasztaltak.¹⁰⁹ A hungarista szórványok is hamar észlelték, hogy sok zsidó származású magyar menekült érkezik nyugatra. Ez nagy felháborodást és egyben értetlenséget váltott ki a soraikban. Nem tudták értelmezni, hogy az általuk „zsidó diktatúrának” nevezett államból miért menekülnek el a zsidók.

Fazekas 1956 novemberében azt a hírt terjesztette, hogy Csehszlovákiába még a forradalom kitörése előtt (!) „rengeteg” zsidó érkezett. „Úgy látszik, ezek menekülnek első-

¹⁰⁵ Nóvé Béla: *Patria Nostra. '56-os menekült kamaszok a Francia Idegenlégióban*. Eger, 2016. [Doktori disszertáció.] <http://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/17/>. (A letöltés ideje: 2020. október 19.)

¹⁰⁶ K. P. 1956. november 24-i levele Henney Árpádhoz. [Magángyűjtemény.] A volt idegenlégiós egyébként Szidi-Bel-Abbeszből keltezte levelét, és állítása szerint a bevándorlási engedélyt meg tudná szerezni.

¹⁰⁷ Fazekas Emil 1957. január 27-i levele Sz. J.-nek, illetve Fazekas Emil 1957. május 15-i levele Dr. Sz. M.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹⁰⁸ Haraszi György: Trapéz a lejtőn. A magyarországi zsidóság a második világháború után és az '56-os forradalomban. *Confessio* 31 (2007) 1. sz. 86., valamint Szabó Róbert: *A kommunista párt és a zsidóság*. Bp., 1995. 253. Ausztriában 1957. február 1-jén elvégzett statisztikai felmérés során a menekültek 4,3%-a vallotta magát izraelitának. Soós Katalin: *1956 és Ausztria*. Szeged, 1999. 112.

¹⁰⁹ Több példa található erre ebben a kötetben: *A holokauszt és a család*. Szerk. Fenyves Katalin – Szalay Marianne. Bp., 2014.

sorban.” Emellett szinte minden levelének szövegébe beleszötte, hogy már a határon minden zsidó 2000 schillinget kap a JOINT-tól, amelyhez hozzátette, hogy mások semmit.¹¹⁰

Az egyik Ausztriában élő hungarista (dátum nélküli) levelében konstatálta, hogy „Bécsbe mindennap jönnek zsidók, formális kivándorló vagy látogató útlevéllal. Elegánsak, jól tápláltak s csámpásak. A Continental szálló, ami most valami zsidó szervezet menekültotthona, Bécs egyik legnagyobb Kelet Európai valutaközpontja, s mindenértelmű ügynöksége. A magyar forinttól kezdve a román leien keresztül a legfrissebb katonai anyagig mindent adnak-vesznek. Kapni lehet 500 dollárért érvényes, garantált útlevelet, amelyekkel a népi demokráciákat sorba látogathatod s a hajad szála sem görbül meg, valamint 15 sch[illing]ért hamis dollárt, amit sehol sem váltanak be. Esetleg a szerencsétlen Amerikába utazó magyar menekült veszi meg tőlük normál árfolyamon 26-ért. Te [...] ezeknek a volt ÁVH-s zsidóknak a magabiztossága, pökhendi fellépése s örült gazdasági fölénye nem ismer határt! S most lassan az Irodalmi Újságon¹¹¹ (amelyeknek szerkesztőgárdája 90%-ig zsidó) s más lapokon keresztül még az emigráció kulturális életét is ők akarják diktálni! Mondd, meddig tart még a nyugati demokráciák örült vaksága?! No, de hagyjuk, mert az ember csak hányingert kap, ha reá gondol az egészre. Mi vagyunk az erősek, az elszántak s övéké a hatalom! Ez egy olyan logikai bukfenc, amit nem tudok, s nem bírok megérteni soha-soha az életben!”¹¹²

Az ausztráliai szórvány jelentette, hogy az első menekülteket szállító hajó „tele van zsidóval”, akik „kibírhatatlanuk szemtelenek voltak az úton”. Válaszában Fazekas így reagált: „Majd megismerik őket odakint is.”¹¹³ Az argentinai hungarista szervező kifejezte elismerését az ausztriai munka iránt, illetve hozzátette, hogy „néha olyan idegesek vagyunk, hogy nekünk innen a távolból tétlenül kell nézni ottani erőfeszítéseiteket. Mi itt igyekszünk megtenni, amit lehet, de úgy érzem – és érezzük mindannyian –, hogy ez kevés. Most készülünk az érkezők fogadására. Már néhányan jöttek, de ezek nagy százaléka zsidó. A zöm ezek után érkezik hajókkal. Az eddigi tapasztalatok alapján reméljük, hogy a most kimenekültek igen jelentős százaléka felénk hajlik. Ez azonban hosszú, nehéz és küzdelmes munkát kíván.”¹¹⁴ „Az USA-ból írja az egyik tv [testvér] hogy kimentek a lágerbe, de többet nem mennek, mert 80%-ban zsidók voltak, mégpedig többen akik egy szót sem tudnak magyarul. [...] Bár 17 ezerre teszik a kimenekült zsidók számát, én ennél sokkal többre becülöm, s sok a keverék, ezt magam is tapasztaltam.” Más esetben, egy, a forradalom hatásairól tett hasonló gondolatmenet végén összefoglalta a hungaristák álláspontját: „A háttérben nagyobb dologról van szó, s itt kizárólag a zsidóság hatalmi

¹¹⁰ Pl. Fazekas Emil 1956. november 12-i levele Sz. Á.-nak, valamint Fazekas Emil 1956. december 12-i levele H. Gy.-nek [Magángyűjtemény.]

¹¹¹ Az 1950 és 1956 között Budapesten kiadott *Irodalmi Újság*ot nyugaton – először Bécsben, majd Londonban – tovább működtették.

¹¹² R. E. ismeretlen keltezésű levele B. L.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹¹³ Fazekas Emil 1957. február 7-i levele Sz. G.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹¹⁴ Sz. A. 1957. január 27-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

törekvéseinek megvalósulása vagy elbukása dől el. Ennek vagyunk mi, magyarok az első áldozatai.”¹¹⁵

A hungarista levelezésekben egy alkalommal fizikai atrocitásról is tudósítottak. Ha igazak Fazekas információi, akkor az ausztráliai Perth kikötőjébe befutó, új menekültekkel teli hajóra felvitt *Út és Célok* miatt verekedés tört ki a hajón lévő zsidók és a „testvérek” között.¹¹⁶ A perthi rabbi a rendőrségen az újságra hivatkozva feljelentést is tett, a hatóságok viszont, mivel a lapban nem találtak semmit, ami a verekedést kiválthatta volna, nem indítottak eljárást.¹¹⁷

A börtönből szabadult nyilasok

A Magyarországról kimenekülők közé küldött testvérek a saját korábbi elvbarátaikat is igyekeztek minél hamarabb megtalálni. Több esetben sikerrel is jártak. Az 1946-ban tíz év kényszermunkára ítélt Málnási Ödönnel találkoztak ugyan, de nem épült ki vele tartós baráti viszony, ő egyébként is távozni készült Ausztriából. Málnásit az Egyesült Államok nem fogadta be, és végül Bécsben telepedett le. A Henney-féle Hungarista Mozgalommal később sem működött együtt. Az életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt Fiala Ferencet sokáig keresték, mígnem kiderült, hogy nem akart kapcsolatba kerülni sem Henneyékkel, sem pedig a sajtóorgánumaikkal. A mozgalom viszonya Fialával később sem lett szorosabb.

Megjegyzésre érdemes, hogy az 1945-ben nyugatra menekült Marschalkó Lajos is távol tartotta magát tőlük, és az ugyancsak 1945-ben Magyarországot elhagyó és Innsbruckban lakó Marton Béla sem békült ki velük.¹¹⁸ Oláh Györgyről¹¹⁹ nem volt jó véleményük, nem is nagyon kereste velük a kapcsolatot. Amikor igen – 1956 végén levelet írt Fazekasnak –, aki a levélben¹²⁰ foglaltak miatt Oláhot vagy szemtelennek, vagy nem normálisnak tartotta. „Ez is úgy látszik – jellemezte valakinek – olyan szalon H[ungarista] barát, mert H[ungarista] soha nem volt. Ez úgy képzelem el, hogy ő az oláhok vezetője. Vajjon rajta kívül áll-e még valaki mögötte? Talán csak a múltja.”¹²¹

¹¹⁵ Fazekas Emil 1957. február 9-i levele Sz. S.-nek, illetve Fazekas Emil 1956. december 17-i levele S. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹¹⁶ Állítólag 600 kivándorolt, menekült zsidó utazott a hajón.

¹¹⁷ Az eset rövid leírását lásd Fazekas Emil 1957. március 20-i levele T. L.-nek, valamint 1957. június 13-i levele T. C. S.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹¹⁸ Marton Béla (1896–1960) katonatiszt, politikus. A Tanácsköztársaság idején a bécsi Antiboldsevista Comité tagja. 1922-től gazdálkodott, az aktív politikába 1931-ben kapcsolódott be. A Nemzeti Egység Pártjának 1932-től 1936-ig ügyvezető főtitkára, és a párt vidéki szervezeteinek létrehozásán dolgozott. 1945-ben elhagyta Magyarországot, távollétében háborús bűnösneként 15 évi fegyházra ítélték. 1947-ben Ausztriában megalakította a Bolsevizmus-Elleni Nemzeti Erők nevű szervezetet, melynek elnöke lett.

¹¹⁹ Oláh György (1902–1981) újságíró, szociográfus. 1928-ban jelent meg híressé vált, *A hárommillió koldus országa* című műve, ezt követően különböző jobboldali újságoknál dolgozott. 1938-ban megalapította saját, az *Egyedül vagyunk* névre hallgató folyóiratát. 1939-ben kormánypárti, majd Imrédy Béla szélsőjobboldali pártjának képviselője. 1945-ben nyugatra távozott, 1948-tól Argentínában élt haláláig.

¹²⁰ A levél tartalma nem ismert.

¹²¹ Fazekas Emil 1956. december 29-i levele Sz. J.-nek, valamint Fazekas Emil 1957. január 11-ei levele Sz. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

A kiszabadult szélsőjobboldali elítélteket nem toloncolták vissza Magyarországra. A Hungarista Mozgalom egy, a menekültek megsegélyezésére létrehozott alaphoz hasonló adományalapból segélyeket is biztosított számukra.

Serényi Miklóst¹²² hosszabb keresés után sikerült megtalálniuk, akárcsak Szakvály Emilt,¹²³ Temesváry Lászlót,¹²⁴ Tóth Bélát¹²⁵ és Gergely Gyulát¹²⁶ is. Serényi Miklós csak két napig volt lágerben, ahonnan a rokonai vitték ki, és az év végén már az USA-ba érkezett, ahol hosszú procedúra után engedélyezték a letelepedését. Henneyékkel a meglehetősen laza kapcsolatot leveleken keresztül tartotta.¹²⁷ Szakvály Emil hamarosan Franciaországba távozott, Temesváry László viszont bekapcsolódott az *Út és Cél* szerkesztésébe. Gergely Gyula a továbbiakban felemás kapcsolatot tartott Henneyékkel: aktívan nem kívánt a mozgalmi ügyekben részt venni, viszont gazdasági jellegű tevékenységeibe igyekezett bevonni őket. „Anyagilag kell megerősödni”, jelentette ki állítólag, és különféle vállalkozásokba kezdett, eleinte kevesebb, később több sikerrel.¹²⁸

Némiképp e témához kapcsolódik, hogy Szálasi Ferenc özvegyét, Lutz Gizellát korábban havi 100 német márkával támogatták. A forradalom utáni hónapokban az összeg feléről Lutz lemondott, a teljes összeget csak 1957 közepétől utalták újra számára. Külföldre hozatalát meg sem kísérelték.

Az *Út és Cél* című kiadvány sorsa 1957-ben

A mozgalom a menekültek gondolkodása befolyásolásának legjobb eszközéül a már említett és többször idézett *Út és Cél* című lapjukat szánta. Az újságot ebben az időszakban havilapként adták ki, és világszerte terjesztették.

Az 1956. októberi szám cikkeinek döntő többségét még a forradalom előtt állították össze. A novemberi szám az események miatt késve jelent meg, majd a decemberi is.

¹²² Kisserényi gróf Serényi Miklós (1898–1970) szélsőjobboldali politikus, 1939-ben országgyűlési képviselő, a Nyilaskeresztes Párt „zsidótlantási” osztályának vezetője. 1946-ban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.

¹²³ Szakvály Emil (1896–?) gépészmérnök. A második világháború előtt az Iparügyi Minisztériumban dolgozott, 1944 októberétől pártonkívüliként a Szálasi-kormány iparügyi minisztere. A háború után életfogytiglani kényszermunkára ítélték, 1956-ban szabadult ki.

¹²⁴ Temesváry László (1896–1974) közgazdász, újságíró. Az 1930-as években a *Nép* című lap főszerkesztője. Támogatta a különféle radikális jobboldali mozgalmakat. 1944. október 16. és 1945 májusa között a Magyar Nemzet Banknak a nyilas kormány által megbízott elnöke. 1945 után elítélték, a börtönből 1956 októberében szabadult.

¹²⁵ Tóth Béla (?–?) katonatiszt, szélsőjobboldali politikus. A Nyilaskeresztes Párt főkerületvezetője volt, 1945 után börtönbüntetésre ítélték, 1956-os szabadulása után nyugatra távozott, csatlakozott a Henney-féle Hungarista Mozgalomhoz.

¹²⁶ Gergely Gyula (1901–1970) szélsőjobboldali politikus. 1941 októberétől a párt „erdélyföldi” vezetője, 1945. január 30-tól a Nemzetgazdasági Iroda vezetője. A népbíróóság életfogytiglani kényszermunkára ítélte, 1956-ban emigrált. Később Nyugat-Németországban export-import vállalatot alapított.

¹²⁷ Fazekas Emil 1957. január 11-ei levele T. L.-nek. [Magányújtemény.] Üzleti tevékenységére lásd [Http://hdke.hu/tudastar/enciklopedia/gergely-gyula](http://hdke.hu/tudastar/enciklopedia/gergely-gyula). (Legutóbbi megtekintés: 2020. november 8.)

¹²⁸ Erre lásd pl. Fazekas Emil 1957. május 28-ai levele S. R.-nek. [Magányújtemény.]

E számokban természetesen részletesen foglalkoztak a forradalom eseményeivel, bőven kifejtve róluk saját véleményüket.¹²⁹

A menekültek között érezhetően nagy információéhség uralkodott, és az *Út és Cél* is nagy példányszámban fogyott közöttük. Volt, aki a hazaküldött segélycsomagban a lap néhány számát is elküldte a családjának, ezt azonban a hungarista vezetőség sem nézte jó szemmel, mert „kár kitenni az odahaza lévőket a felesleges meghurcoltatásnak”.¹³⁰ Az *Út és Cél* (és Fazekas) sok levelet kapott az új menekültektől, egy részüket – idézve – a lapban is megjelentették.¹³¹

A terjesztést végző L. 1957 elején szinte fájdalmasan kiáltott fel Henneynek írt levelében: „Istenem, ha lenne elég pénzünk az *Út és Cél* heti kiadására, legalább[b] heti 10 000 példány ingyenes szétküldésére, német, angol, olasz nyelvű cikkek, tanulmányok kinyomtatására!! – Hát nem pokoli kínzás azt átélni, hogy pénz hiányában mindezek a lehetőségek kihasználatlanok maradnak??”¹³² A lap terjesztését hatásosnak látták, és ezen keresztül azt várták, hogy a menekültek is bekapcsolódnak a mozgalomba. Ez azonban jócskán elmaradt a várakozásaiktól. Az aktivitás elmaradását úgy értékelték, hogy „még fel sem ocsúdtak teljesen”.¹³³

Ugyanekkor – leginkább a Magyarországon lezajlott forradalmi események hatására – sok 1945-ös emigráns kezdett mozgolódni és aktivizálódni. Ez leginkább abban mutatkozott meg, hogy a lapot hirtelen többen rendelték meg a világ minden táján. Sokat panaszkodtak, hogy a megrendelt számok vagy nem érkeztek meg idejében, vagy pedig egyáltalán nem kapták meg. Ezt Fazekas a baloldal bűnéül róta fel.¹³⁴

Az *Út és Cél* februári számát egyébként részben már Temesváry László állította össze, aki márciustól teljesen átvette a szerkesztést. Az adminisztrációs munka körüli teendőket Tóth Béla vállalta magára.¹³⁵ Már 1957 elején tervezték a lap havi kétszeri megjelenését, de nem jelentették be előre, mert nem tudhatták, hogyan alakulnak az anyagiak.¹³⁶ 1957 tavaszán az *Út és Cél* már havonta kétszer jelent meg, ami nagyon sok pénzt emésztett fel, ráadásul egyre nehezebb volt a kiadáshoz szükséges összeget összegyűjteni az adományozóktól. Sokallották a nyomda- és egyéb költségeket, és rosszállóan konstatálták, hogy „az emigráció ingyen szeret újságokat olvasni”. Ráadásul a két szerkesztő munkáját is meg kellett fizetni.¹³⁷ Időközben, meglehetősen nagy nehézségek árán, sikerült az egyik külön kiadványukat is újra megjelentetniük, amelyet ingyen osztogattak a menekültek között.¹³⁸

¹²⁹ Az egyik szórványvezető a novemberi számot nagyon erősen kritizálta, hogy semmi újat nem tartalmaz, és aki más lapokat is olvas, az már mindent tud arról, ami az *Út és Cél*-ben van. Ú. M. 1956. december 2-i levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

¹³⁰ Fazekas Emil 1957. február 20-i levele Sz. Á.-nak. [Magángyűjtemény.]

¹³¹ Fazekas saját bevallása szerint „rengeteget”, és „élvezet ezeket a leveleket olvasni”. Fazekas Emil 1957. május 28-i levele V. V.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹³² L. 1957. február 11-i levele Henney Árpádnak. [Magángyűjtemény.]

¹³³ Fazekas Emil 1957. január 11-i levele Sz. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹³⁴ Fazekas Emil 1957. február 4-i levele S. R.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹³⁵ Fazekas Emil 1957. március 18-i levele P. I.-nek. [Magángyűjtemény.] Munkájukért fizetségben részesültek.

¹³⁶ Fazekas Emil 1957. február 20-i levele Sz. Á.-nak. [Magángyűjtemény.]

¹³⁷ Fazekas Emil 1957. június 8-i levele Sz. J.-nek, illetve 1957. június 21-i levele Sz. L.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹³⁸ *Mi a Hungarizmus?* Összeáll. Henney Árpád. Lauterbach, 1957. 1–36. [2. kiad.]

Ha igazak Fazekas szavai, akkor 1957 tavaszán „különféle alakok” keresték meg az *Út és Cél* szerkesztőit és terjesztőit, hogy a lap „ne zsidózzon”. Egy másik emigrációs szervezet – a Magyar Nemzeti Bizottmány¹³⁹ – megbízója pénzt ajánlott fel az újság részére. Minden ilyen megkeresést visszautasítottak.¹⁴⁰ A lapnak hamarosan be kellett fejeznie a működését.

A magyar kormány korábban csak azzal vádolta az osztrákokat, hogy Ausztriából fegyvereket és „fasiszta ügynököket” csempészték az „ellenforradalom” támogatására,¹⁴¹ a rendszer stabilizálása után már minden ellenséges tevékenységet figyelemmel kísértek, még az ellenséges propagandát is. Ez azonban nem volt előzmény nélküli.

A magyar kormányzat már 1956 nyarán felfigyelt az Ausztriában megjelent jobboldali lapokra, és elhatározta, hogy azokról bővebb információt szerez.¹⁴² A forradalmi események miatt ez végül elmaradt, és a magyarországi külügyminisztérium csak egy év múlva tudott az Ausztriában kiadott sajtótermékekkel újra, érdemben foglalkozni. Beszerették az *Út és Cél* aktuális számait, felmérték a lap kiadói körét, és a lap megszüntetése érdekében 1957. október 22-én diplomáciai jegyzéket intéztek az osztrák kormányhoz. A jegyzékben egyértelműen az osztrákok tudomására adták a magyar kormány azon álláspontját, mely szerint a „külföldön élő fasiszta-hungaristák számottevő szerepet játszottak az 1956. október–novemberi magyarországi ellenforradalmi felkelésben”. Az *Út és Cél* szerepére kitérve leszögezték, hogy az Osztrák Köztársaság területén jelenik meg már kilenc éve a folyóirat, amely „nyíltan, minden kendőzés nélkül fasiszta »eszméket« hirdet. [...] Az „Út és Cél” c[ímű] lap mögött álló fasiszta-hungarista szervezetek kiterjedtségére mutat az a tény, hogy hungarista központokat, lapszerkesztőségeket és irodákat tartanak fenn [...]” A magyar kormány a helyzet jogi tarthatatlanságára is rámutatott. „Hogyan egyeztethető össze, hogy az Osztrák Köztársaság kormánya, mint az ENSZ tagja, engedélyezi az országa területén élő fasiszta-hungaristáknak az ENSZ alapokmány szellemének merőben ellentétes, faji gyűlöletre, s új háborúra bujtogató, nép- és civilizációellenes tevékenységét?” A jegyzékben határozottan felkérték az osztrák kormányt, hogy tegyen lépéseket a szervezetek feloszlata, irodáik bezárása és a „szennylapnak” nevezett orgánum betiltása érdekében.¹⁴³

A magyar kormány erőfeszítése sikerrel járt, az osztrák kormány már október folyamán betiltotta az *Út és Cél* folyóirat további kiadását. A magyar kormány elvárásait azonban nem teljesítette mindenben: a szerkesztőség működését nem lehetetlenítette el, pénzügyi és személyi pressziót nem alkalmazott.

¹³⁹ Magyar Nemzeti Bizottmány: az emigráció demokratikus irányzatait összefogni igyekvő, 1949-ben alapított szervezet.

¹⁴⁰ Fazekas Emil 1957. június 1-jei levele T. E.-nek. [Magányújtémény.]

¹⁴¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. XIX-J-1-j-Külügyminisztérium. (= MNL OL) TÜK iratok-Ausztria-IV-26. t.-0084-1956.

¹⁴² Uo. TÜK iratok-Ausztria-XII-20/a t.-006291-1956. A jobboldali emigrációs lapokkal kapcsolatos feladatok meghatározása a bécsi magyar követség részére. Bp., 1956. augusztus 2.

¹⁴³ Uo. TÜK iratok-Ausztria-XII-113 t.-00564/6-1956.

A helyzetet kihasználva Henney Árpádék rövid időn belül – már 1958 elején – részben megváltoztatott néven *A Cél* címmel, kissé megváltoztatott külsővel, és alig változtatott tartalommal újra havilapot adtak ki.¹⁴⁴

Vélemény a forradalomról

A hungarista mozgalomban a forradalomról és a szabadságharcról nagyon plasztikus módon fogalmaztak, és ezt követően 1956, mint példa, a propagandisztikus kiadványaikba is előkelő helyre került. A demokratikus emigrációnak a forradalommal kapcsolatos tevékenységét, valamint a forradalom után nyugatra került szociáldemokrata és más irányultságú politikusok fellépését kizárólag negatív módon ábrázolták. E bőven kifejtett vélemények elemzése nem tartozik a szorosan vett témánkhoz, ezért semmilyen formában nem részletezem.¹⁴⁵

Említésre érdemes viszont a Nagy Imréről vallott véleményük. B. J. szórványvezető még a forradalom időszaka alatt úgy nyilatkozott, hogy nem volt sok értelme a szabadságharcnak, mert ugyanazok az „alakok” kerültek felülre, akikből „már úgy is elégünk van”. November 1-jén keltezett levele alapján ítélve a Nagy Imre-kormányra gondolhattott.¹⁴⁶ Fazekas hasonló állásponton volt, amin később sem volt hajlandó változtatni. Egy ízben tömören leszögezte, hogy „Nagy Imre é[p]en olyan kommunista, mint a többi”. Más esetben hozzátette: „Bármennyire is reménykedett az otthoni magyarság Nagy Imrében jobb híján, ő mégis csak kommunista, aki az egyik okozója volt, hogy ez a horda hazánkra törhetett. Milyen hasznos lett volna, ha már '44-45-ben küzdött volna ellenük, de akkor ő még Moszkva kiszolgálója volt.”¹⁴⁷

Fazekas már a szovjet intervenció után három nappal kijelentette, hogy az orosz fegyveres beavatkozás várható volt, hiszen az oroszok nem mennek ki akkor, amikor felvonulnak. Ezen utólagos éleslátású megjegyzéséhez hozzátette, hogy „a likvidálás teljesen bekövetkezik, s az értelmiség[et] az biztos, hogy kiirtják vagy elhurcolják”. Véleményéhez hozzáfűzte azon folytonosan hangoztatott álláspontját is, hogy a nyugati hatalmak, főleg az Egyesült Államok mindezt ölbe tett kézzel nézi, és csak frázisokat pufogtat, csomagokat küldözgetnek és „elkenik az egészséget”.¹⁴⁸ Egy, a fentiekben ismertetetthez hasonló gondolatmenete végén hozzátette: talán egyszer a nyugat is jobb belátásra kényszerül, hiszen

¹⁴⁴ A lap további sorsára vonatkozóan lásd Tóth Tibor: *A Hungarista Mozgalom emigrációtörténete. Az Út és Cél és a Hungarista tájékoztató című sajtótermékek tükrében*. Debrecen, 2008. 94–95.

¹⁴⁵ Egy idézet még idekíváncsok. Fazekas 1957 áprilisában a következő mondatokkal intézte el a többi emigrációs csoportosulás tevékenységét: „Nagy versenyfutás folyik a most kijöttek és a baloldali politikusok között. Mi egyelőre ezt csak szemléljük, s majd elérkezik az idő, amikor majd nyilatkozni is fogunk. Ezek csak marakodjanak egymással.” Fazekas Emil 1957. április 19-i levele Sz. I.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹⁴⁶ B. J. 1956. november 1-jei levele Fazekas Emilnek. [Magángyűjtemény.]

¹⁴⁷ Fazekas Emil 1957. március 13-i levele Dr. Sz. M.-nek, valamint Fazekas Emil 1957. június 13-i levele T. L.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹⁴⁸ Fazekas Emil 1956. november 5-i levele Sz. J.-nek. [Magángyűjtemény.]

végül is „az ő bőrukról van szó, ha netalán megindul az orosz”.¹⁴⁹ Fazekas más esetben felhozta nemcsak a „felelőtlen uszítást”, amelyet a Szabad Európa Rádión keresztül vitt véghez az USA, hanem a korábbi léggömbakciókat is negatív kontextusban emlegette.¹⁵⁰ Természetesen ezenkívül az Egyesült Államok politikáját a sajátjuké teljes ellentétének tartotta.

A belső iratokban és levelekben nyíltan és őszintébben fogalmaztak a forradalomról és a következményeiről. „Otthon tobzódna a halálos ítéletekben, az elhurcolásokban – írta Fazekas egy ízben – s úgy hiszem, a terror hasonló, mint ’45-ben az összeomlás után volt.” Más esetben elismerte, hogy nem tudnak annál többet, mint amit az újságok írnak. Ennek ellenére úgy vélte, hogy „állítólag a 2000 halálos ítéletből eddig 1000-t hajtottak végre. Ez a zsidóság bosszúja.”¹⁵¹

A beavatkozás elhalasztásáról vallott álláspontjukat később is magyarázni és nyomatékosítani kellett. Eszerint a vezetőség azért tartott vissza mindenkit, akit lehetett, mert nem akartak fejjel rohanni a falnak. Türelemmel kell lenni, Henney Árpád nem fog senkit sem felelőtlenül hívni. Várni kell, amíg „valami lesz”, és szervezeten lehet menni. „Sajnos, korán jött, s jobb lett volna [ha] a háború közepén történt volna.” Azt, hogy jobb lett volna vagy jó lenne egy új háború, más esetben is kijelentette. 1957 májusában a nemzetközi helyzetet a pocsék szóval illette, bár remélte, hogy a „nagy kavargásból mégis megszületik valami háború, amely a változást meghozhatja odahaza”. Egy másik alkalommal a nemzetközi helyzetet keserűen értékelve továbbment a gondolatmenetében: „Na de talán egy atombomba még segít ezen a jobsorsra érdemes világon.”¹⁵²

A szórványokban tevékenykedő hungaristák is számos alkalommal fejezték ki egyéni véleményüket a forradalomról. B. J. október végi véleménye szerint:

„... nem a Biztonsági Tanács megrovása kell az oroszok ellen, hanem fegyverek. Ezekkel lásson el a Nyugat és adjon segítséget fegyveres erővel, mert most van az a soha nem visszatérő alkalom, amikor le lehet véglegesen számolni a bolsevizmussal. Ne nézzék 'csodálattal a magyarság hősiességét', hanem fogjanak fegyvert és ne játszanak biztonsági tanácsosdit. Eddig sehol semmi jel arra, hogy megmozdulnának, a 'nisi verbából', üres szavakból elégünk van. Hol van most például az agyon támogatott Anders légíró,¹⁵³ most volna alkalma Magyarországon keresztül elindulnia Lengyelország felszabadítására. Miért hallgat Adenauer? Miért nem próbál a keleti rész felszabadítására erélyesen fellépni. Kelet-Németországot végtelen jegyzékváltásokkal soha nem fogja visszakapni. Most volna értelme a Keletnémet felkelésnek is, sőt most

¹⁴⁹ Fazekas Emil 1956. december 16-i levele Sz. T.-nek. [Magángyűjtemény.] „Ha nem lennénk mi is áldozatok, úgy kívánnám neked legalább 24 órára”. Uo.

¹⁵⁰ Fazekas Emil 1957. január 4-i levele Dr. Sz. M.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹⁵¹ Fazekas Emil 1957. június 19-i levele Sch. I.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹⁵² Fazekas Emil 1956. november 5-i, november 8-i, 1957. május 22-i levelei Sz. J.-nek, valamint Fazekas Emil 1957. május 15-i levele S. M.-nek. [Magángyűjtemény.]

¹⁵³ Władysław Albert Anders (1892–1970) lengyel tábornokról van szó, aki a második világháborúban a lengyel menekültekből összeállított hadtestével harcolt a németek ellen, majd a háború után a szabad és független Lengyelország eszméjét képviselte.

kellene Koreának, a formozai nacionalista Kínának akcióba kezdenie, így szétforgácsolva az erőket a bolsevizmus biztos bukását lehetne remélni. Az a borzalmas vérdíjazat, amelyet a magyarság ad újból a Nyugat kellemes emésztéséért, csak akkor nyer értelmet, ha a Nyugat teljes lehetőségeit felhasználva siet segítségünkre.”¹⁵⁴

Ú. M. november eleji véleménye a többiekéhez hasonló: a forradalmat elnyomták, a felszabadítás nem fog megtörténni, a Nyugat „csak a vállunkat veregeti, tenni nem fog semmit az erkölcsieken kívül”. November 18-i levelében már arról panaszkodott, hogy a szórvány alig jött össze: „Nem tudom, hogy a tagok attól félnek-e, hogy szavukon fogjuk a hűségüket és haza küldjük őket hősi halált halni, vagy pedig a hazai szomorú hírek hatásának következtében keletkezett letargia-e az oka annak, hogy az érdeklődés megcsappant.” Viszont a hívek, vagyis a szimpatizánsok táborának növekedéséről számolt be, állítása szerint még baloldaliak is pozitívan nyilatkoznak róluk.¹⁵⁵ F. B. B. 1956. december 8-ai levelében úgy vélte, hogy „ezek a fiatal magyarok, akik félelem nélkül pusztá kézzel is képesek voltak szembeszállni a legmodernebb orosz tankokkal, – talán, ha üt az óra, jó katonaanyag lesz a nyugati hatalmak védelmében. Ha erre nem vállalkoznának, nem lehetnek polgárok. Sorsunk az, hogy vérezzünk, pusztuljunk, kik otthon, kik az idegenlégióban, míg mások talán egy következő nagy konfliktusban, amikor majd nem a magyar nemzet érdeke, de mások érdeke lesz veszélyben. A Magyarországi forradalom kellő előkészítés hiányában elhamarkodott öngyilkosság volt. Mily másképpen végződött volna, ha a forradalom egyazon időben tört volna ki kelet-németországban, lengyelországban, csehszlovákiában és romániaiában. Így csak áldozatul dobta oda magát egy hősi nemzet a korhadt Nyugatért. Sokszor elgondolkoztam azon, mi volna vagy mi lett volna a magyar sorsa, ha nem a Nyugat, hanem a Kelet »bástyája« lett volna?????”¹⁵⁶

Az Egyesült Államokban élő T. I. rövid véleménye a következő volt: „Amerikát, ez szent meggyőződése, semmi más, mint egy nemzeti katasztrófa, fel nem rázza. Miért is izgulnának? A dollár értéktelenedik ugyan és a szakszervezeti milliós botrányoktól bűzlik a levegő, de a munkás jól keres, az utakon az új 1957-es csodakocsik százezrei szaladnak, minek izgulni, ha pár embert agyonlőnek Hungáriában, vagy Koreában?”¹⁵⁷ „... ünnepünk egyikünknek sem lesz ezen a szomorú karácsonyon. Ép[p]len úgy, mint 1944-ben, amikor mi menekültünk Karácsonykor és Budapest elesett.” „A nyugat sajnos beteg, és a vezetők talán egy fokkal sem különbek [!] a keleti kommunistáknál. Ez a tragédiája a ma élő emberiségnek.”¹⁵⁸

A témához kapcsolódik a mozgalom – pontosabban Fazekas Emil – véleménye Mindszenty József bíborosról. „Nem tudom – jelentette ki 1957 márciusában – megéri-e, hogy

¹⁵⁴ B. J. 1956. október 28-i levele Fazekas Emilnek. [Magányújtemény.]

¹⁵⁵ Ú. M. 1956. november 4-i és 18-i levelei Fazekas Emilnek. [Magányújtemény.] Szerinte Kanadában 130-an jelentkeztek harcolni a „légióba”, melyet a kormány is engedélyezett. Fegyvert, repülőgépet természetesen nem biztosítottak, és csak a kanadai állampolgárokat engedték volna ki útlevel nélkül. A saját költségen való utazás feltétele miatt az akció meghiúsult.

¹⁵⁶ F. B. B. 1956. december 8-i levele Fazekas Emilnek. [Magányújtemény.]

¹⁵⁷ T. I. 1957. március 17-i levele Fazekas Emilnek. [Magányújtemény.]

¹⁵⁸ Fazekas Emil 1956. december 10-i és 19-i levelei Sz. K.-nak. [Magányújtemény.]

mi Mindszentyvel sokat foglalkozunk most, amikor az Egyház is hallgat erősen. Úgy hiszem, kellemetlen nekik, hogy az amerikai követségre menekült. Mi egyébként sem foglalkoztunk vele eddig sem, s várokztunk minden túlhajtott Mindszenty martyr propagandával szemben. Még nem tudni, hogy hová visz az útja. Vannak itt olyan hangok is az osztrák katolikusok részéről, hogy fel kellett volna áldoznia magát és nem az amerikai követségre menekülni.”¹⁵⁹

Összefoglalás

A nyugati nyilas–hungarista emigráció nem tudott közvetlen hatást gyakorolni az 1956-os magyar forradalomra, azonban hatásából, propagandaértékéből a lehető legtöbbet akarta kamatoztatni. Ennél is fontosabb volt a kimenekültek meggyőzésének, az ideológiájuk terjesztésének lehetősége, mellyel utánpótlást, új tömegpotenciált kívántak szerezni.

További szándékaik is ismertek. A lezajlott eseménysor tényei ellenére még 1957 elején is bíztak abban, hogy a nemzetközi helyzet kedvező fordulata esetén vissza tudnak térni Magyarországra és át tudják venni a hatalmat. Szilárd álláspontjuk volt, hogy a „baloldallal” szemben a harcot csak ők tudják eredményesen felvenni, a harc is köztük fog eldőlni, és természetesen győztesek lesznek, mert tervszerűen felkészülve, ideológiával felvértezve küzdenek.

Soha nem adtak őszinte magyarázatot arra, hogy miért nem indultak el szervezeten, tömegesen az 1956-os helyzetben. Ennek ellenére látni lehetett, hogy nemcsak alkalmuk, de igazából bátorságuk, sőt erejük sem volt érdemben fellépni. Minden felelősséget a nyugati hatalmak tétlenségére, megalkuvására hárítottak, és egyértelmű csalódottságuknak és haragjuknak adtak hangot a „Nyugat” viselkedéséről, a segítségadás elmaradásáról.

¹⁵⁹ Fazekas Emil 1957. március 3-i levele Dr. S. A.-nak. [Magánygyűjtemény.]

